

Univerzita Karlova

Filozofická fakulta

Katedra sociální práce Filozofické fakulty Univerzity Karlovy

Bakalářská práce

Martin Jeřábek

Posun vlivu víry na sociální práci v průběhu času

The Shift of Influence of Faith on Social Work Through Time

Praha 2020

Vedoucí práce: PhDr. Pavla Kodymová, Ph.D.

Prohlášení:

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracoval samostatně, že jsem řádně citoval všechny použité prameny a literaturu a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze, dne 3. června 2020

Martin Jeřábek

Klíčová slova (česky)

sociální práce, vliv víry, způsoby práce, terénní práce, supervize, profesionalizace

Klíčová slova (anglicky):

social work, influence of faith, approaches to work, fieldwork, supervision, professionalization

Abstrakt (česky)

Práce se věnuje posunu vlivu víry na sociální práci v průběhu času. Pro sledování tohoto vlivu používá sondu do historie pomocí primárních i sekundárních zdrojů. Práce je rozdělena na období mezi dobou předbělohorskou a současností. Každé období popisuje různé aspekty sociální práce a jak se vyvíjely. Jedná se o popis doby, způsoby a důvody práce, terénní práce, supervize, životní úroveň pečujících, profesionalizace.

Abstract (in English):

The work describes the shift of influence of faith on social work through time. For observation, probe to history is used with both primary and secondary sources. The work is divided into historical periods between the times before the Battle of White Mountain and today. Each historical period describes different aspects of social work and how they developed. It is a description of the historical period, approaches to work, fieldwork, supervision, life quality of carers, professionalization.

OBSAH

ÚVOD 1

1	CHUDINSKÁ PÉČE V DOBĚ PŘEDBĚLOHORSKÉ	2
1.1	ZPŮSOBY A PŘÍČINY POMOCI	2
1.2	CHUDINSKÁ PÉČE V TERÉNU	3
1.3	PŘEDCHŮDCI SUPERVIZE	4
1.4	ŽIVOTNÍ ÚROVEŇ PEČUJÍCÍCH	5
1.5	CESTA K PROFESIONALIZACI	5
2	KOŘENY SOCIÁLNÍ PRÁCE V DOBĚ POBĚLOHORSKÉ	7
2.1	ZPŮSOBY A PŘÍČINY POMOCI	7
2.2	CHUDINSKÁ PÉČE V TERÉNU	7
2.3	PŘEDCHŮDCI SUPERVIZE	8
2.4	ŽIVOTNÍ ÚROVEŇ PEČUJÍCÍCH Z ŘAD CÍRKVE.....	8
2.5	CESTA K PROFESIONALIZACI	9
3	OSVÍCENSTVÍ	10
3.1	ZPŮSOBY A PŘÍČINY POMOCI	11
3.2	CHUDINSKÁ PÉČE V TERÉNU	12
3.3	PŘEDCHŮDCI SUPERVIZE	12
3.4	ŽIVOTNÍ ÚROVEŇ PEČUJÍCÍCH Z ŘAD CÍRKVE.....	13
3.5	CESTA K PROFESIONALIZACI	13
4	ZROD SOCIÁLNÍ PRÁCE V DOBĚ PRŮMYSLOVÉ REVOLUCE	15
4.1	ZPŮSOBY A PŘÍČINY POMOCI	15
4.2	TERÉNNÍ SOCIÁLNÍ PRÁCE	17
4.3	PŘEDCHŮDCI SUPERVIZE	19
4.4	ŽIVOTNÍ ÚROVEŇ PEČUJÍCÍCH	19
4.5	PROFESIONALIZACE SOCIÁLNÍ PRÁCE.....	19
5	PRVNÍ REPUBLIKA.....	21
5.1	ZPŮSOBY A PŘÍČINY POMOCI	23
5.2	TERÉNNÍ SOCIÁLNÍ PRÁCE	24

5.3	SUPERVIZE.....	25
5.4	ŽIVOTNÍ ÚROVEŇ PEČUJÍCÍCH.....	25
5.5	PROFESIONALIZACE SOCIÁLNÍ PRÁCE.....	26
6	NACISTICKÁ OKUPACE	27
6.1	ZPŮSOBY A PŘÍČINY POMOCI	28
6.2	TERÉNNÍ SOCIÁLNÍ PRÁCE	29
6.3	SUPERVIZE.....	30
6.4	ŽIVOTNÍ ÚROVEŇ PEČUJÍCÍCH.....	30
6.5	PROFESIONALIZACE SOCIÁLNÍ PRÁCE.....	31
7	SOCIÁLNÍ PRÁCE ZA SOCIALISMU.....	32
7.1	ZPŮSOBY A PŘÍČINY POMOCI	33
7.2	TERÉNNÍ SOCIÁLNÍ PRÁCE	34
7.3	SUPERVIZE.....	35
7.4	ŽIVOTNÍ ÚROVEŇ PEČUJÍCÍCH.....	35
7.5	PROFESIONALIZACE SOCIÁLNÍ PRÁCE.....	35
8	SOCIÁLNÍ PRÁCE VE 21.STOLETÍ.....	37
8.1	ZPŮSOBY A PŘÍČINY POMOCI	37
8.2	TERÉNNÍ SOCIÁLNÍ PRÁCE	38
8.3	SUPERVIZE.....	38
8.4	ŽIVOTNÍ ÚROVEŇ PEČUJÍCÍCH.....	38
8.5	PROFESIONALIZACE SOCIÁLNÍ PRÁCE.....	39
	ZÁVĚR.....	40
9	SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY:	41

Úvod

V práci se věnuji vybraným událostem, které ovlivňovaly působení křesťanství na rozvíjející se péči o potřebné, formy poskytované pomoci a vlivu víry na postupný rozvoj sociální práce od laických předprofesionálních aktivit až po profesionální podobu oboru současnosti, a to v následujících obdobích: doba předbělohorská, doba pobělohorská, osvícenství, průmyslová revoluce, první republika, nacistická okupace, socialismus a dnešní doba. V jednotlivých obdobích sleduji stejné oblasti vlivu na vývoj sociální práce, či chudinské péče, která sociální práci jako profesi předcházela. Tyto oblasti tvoří i strukturu kapitol: způsoby a příčiny pomoci, realizované podoby péče v terénu, kořeny supervize, životní úroveň pečujících a cestu k profesionalizaci.

Způsoby a příčiny pomoci v dané době jsou zpracovány dle toho, v čem spočívaly motivace státu i církvi zasahovat do vývoje péče, stejně tak jako způsoby, které stát i církev používaly.

Popis práce v terénu je zaměřen na to, komu, proč a jakými způsoby byla v terénu v daném období poskytovaná pomoc.

Supervize, která je v dnešní době neodmyslitelnou součástí sociální práce, má v dějinách jasně popsané kořeny, a dokonce i zde bylo působení církve důležité a v mnohém ovlivnilo způsob, jakým supervizi vnímáme nyní. Vývoji, který vedl k dnešní profesionální supervizi, je proto věnována v každém období jedna samostatná část.

Životní úroveň pečujících, kteří přímo poskytovali pomoc potřebným byla a dosud ještě částečně je zatížena názorem, že je spíše něčím, co se očekávalo od žen, a navíc zadarmo. Otázka míry pomoci v kontextu vlastní obživy pomáhajícího byla po staletí neřešena. Pro pochopení složitosti vývoje vedoucího k profesionální sociální práci, která v současnosti honorovanou činností, slouží v každé kapitole její část, která se tomuto vývoji věnuje.

A konečně je prostor věnován i profesionalizaci sociální práce, která je na našem území též procesem s dlouhým historickým vývojem. Od církevní pomoci v době předbělohorské, kde vlastně nebylo větších odborníků na pomoc než duchovních, až po činnost současných profesionálních sociálních pracovníků.

V závěru práce se pak věnuji shrnutí dis/kontinuitě vlivu víry na postupnou profesionalizaci sociální práce.

1 Chudinská péče v době předbělohorské

Sociální pomoc, ve které tkví kořeny sociální práce, byla z největší části dílem církve a byla realizována jako služba dle přání Božího. Důležitost charity a pomoci druhým je stále opakována v Bibli. Křesťané viděli v charitě cestu do království Božího. A i když se pohledy protestantů a katolíků na praktikování víry vyvíjely odlišně, jejich postoj k charitě je stejný. Je potřebnou a je cestou za Božím královstvím. Níže tedy odděleně popisují dva různé pohledy na realizaci pomoci, které však od pomoci bližním neupouští.

1.1 Způsoby a příčiny pomoci

Křesťanství dává velký důraz na pomoc chudým. Téma pomoci rezonuje Starým i Novým zákonem. Pro pochopení evropského pohledu na pomoc a sociální práci je třeba chápat, že křesťanská pomoc nerozlišovala mezi chudým z vlastních řad a chudým cizincem. Již Starý zákon má mnoho ustanovení, která pomáhají chudým. Pomoc byla povinností těch, kdo pomáhat mohou. Laiků i církevních hodnostářů. Milosrdenství je v křesťanství ctností, a to napomáhá k budoucímu rozvoji sociální práce. Pomoc cílená na všechny osoby, které ji potřebují (bez ohledu na vyznání či státní příslušnost), je svým způsobem výsadou křesťanství. Proto v křesťanských společnostech můžeme sledovat větší rozvoj prvků sociální práce tak, jak ji známe dnes v průběhu historie. Tato část se zaměří na způsoby a příčiny pomoci v letech těsně před bitvou na Bílé hoře a před rekatolizací.

Chudí byli vnímáni podle toho, proč chudými byli. V křesťanském pohledu existují chudí podle Petra a chudí podle Lazara. Chudí podle Petra byli lidé, kteří byli chudí, aby mohli lépe sloužit Bohu. Chudí podle Petra byli váženou vrstvou společnosti. Před rekatolizací i po ní platilo, že zřeknout se pozemského majetku pro Boží království bylo bohulibým činem. Jedná se o vyslyšení výzvy Ježíše Krista, která se v Novém zákoně opakuje (Mt 10;21, Mt 19;21, L 11;41, L 18;21). Společnost dokonce často oceňovala kláštery za jejich péči o nemocné či umírající. Někdy dokonce samotní umírající odkazovali těm, kteří o ně pečovali, majetek. Řeholnictví i jeho podpora bylo něčím, co podporovalo společenskou prestiž. Na druhou stranu toto jednání má základ v biblickém textu. Konkrétně Matouš 6,19-20: „Neukládejte si poklady na zemi, kde je ničí mol a rez a kde je zloději vykopávají a kradou. Ukládejte si poklady v nebi, kde je neničí mol ani rez a kde je zloději nevykopávají a nekradou.“ Chudí podle Lazara byli na druhou stranu Ti, kteří potřebovali pomoc a svůj osud si nevybrali. Z hlediska sociální práce by se dalo říct, že chudí podle Lazara byli směsicí všech cílových skupin tehdejší práce. To platilo i

v době náboženských sporů mezi katolíky a protestanty. I když katolíci a protestanti měli mnoho sporů, shodovali se na křesťanské hodnotě milosrdenství. Charita byla společným zájmem všech křesťanů. Protestantský pohled na věc ale mohl přinést nové sebepojetí, které vedlo obyčejné lidi z chudoby. Kalvinistická teologie podporovala myšlenku predestinace. Max Weber se domnívá, že Kalvinistický pohled na predestinaci dával obyčejným lidem výzvu ukázat, že oni jsou těmi, kteří mají být bohatšími a pracovat ke slávě Boží (Weber, 1950, s. 226). To nabourává myšlenku chudých podle Petra. Max Weber v této teorii ovšem může narazit na fakt, že Bible zmiňuje, že nikdo nemůže sloužit dvěma pánům. Buďto slouží majetku nebo slouží Bohu (Mt 6;24). Reformátoři také nebyli toho názoru, že by církev měla být bohatá. Církevní hodnostáři měli být (všichni) chudí podle Petra. Katolická církev tento koncept zavrhl, ale ve svých řadách měla mnoho řeholníků, kteří byli chudými podle Petra.

1.2 Chudinská péče v terénu

Před rozšířením humanismu byli chudí vnímáni jako lidé, kteří potřebují pomoc a jsou obrazem utrpení Krista. Pak se jejich obraz ale začal radikálně měnit. Byli vnímáni jako líní, nepotřební a často také jako zločinci. To motivovalo katolickou církev k omezení podpory chudých a špitály byly zanedbávány. Postoj katolické církve k chudým by se mohl mnohým zdát v tomto ohledu až nekřesťanský. Města se musela začít starat o chudé a katolická církev byla za změnu přístupu kritizována.

Martin Luther, jeden z nejvýznamnějších reformátorů, byl členem řádu, který měl chudým pomáhat, a tak mohl tyto změny v katolické církvi pozorovat. Luther proto kritizuje systém, který na vlastní oči vidí selhávat (Landová, 2014, s. 291). V tom můžeme hledat i některé příčiny popularity jeho myšlenek. Luther sám byl humanista a byl názoru, že světská moc se má do pomoci chudým zapojit více, aby bylo možné vymýtit chudobu. Luther tím vlastně apeluje na světské vládcy, aby se ujali svých chudých. V tomto tvrzení můžeme vidět zárodek myšlenky státního sociálního systému.

Změnu v postoji církve k chudým lze vysledovat až v šestnáctém století, ale to už byly myšlenky reformace v Evropě hluboko zakořeněné. V šestnáctém století vzniklo vícero řádů, které se věnovaly péči o potřebné. Tento trend péče o chudé se udržel i ve století sedmnáctém, a tak před bitvou na Bílé hoře platí, že se stále více řádů věnovalo péči o chudé.

Protestanti sice též považovali milosrdenství za cnost a charitativní smýšlení jim bylo vlastní, ale nevnímali ho jako něco, čemu by se nutně musela věnovat církev. Kalvinistický přístup založený na predestinaci pak ukazoval na to, že někteří lidé „mají trpět“, protože jsou k tomu předurčeni.

1.3 Předchůdci supervize

Základy supervize u nás můžeme najít již v různých pohledech na zpověď. Rozdíl v názorech mezi křesťany a existence různých církví dovolila více pohledů na zpověď. Níže se tedy zaměřím na ideologické rozdíly a jejich vliv na zpověď jako předchůdce supervize.

Sedmnácté století neznalo pojem supervize, ale i přes to je možné si povšimnout, že o pomáhající tehdy pečováno bylo a zde je vliv víry značný. Katolická církev nechává své věřící, aby se vyzpovídali ze svých hříchů a tím se očistili skrz milost Boží. Církevní hodnostáři z tohoto systému nejsou vynecháni. I kněží se zpovídají svým nadřízeným, a to také proto že i oni potřebují radu, podporu a pomoc. To obsahuje jak myšlenku potřeby supervize učiněných kroků, tak zároveň i o svátost. Nelze však vynechat fakt, že v té době katoličtí kněží při zpovědích odpouštěli hříchy a stávalo se, že s odpustky obchodovali (95 tezí Martina Luthera, b.d.v.).

Protestantští reformátoři většinou odmítali zpověď jako svátost, a dokonce často odmítali pokání před knězem. Odpouštět hříchy by podle nich měl umět každý křesťan a zpověď před Bohem by měla být jedinou nutnou zpovědí. Z teologického pohledu se jedná o pokus navrátit se k apoštolské církvi. Z pohledu sociální práce zde ale přichází změna v dostupnosti „supervize“. Pokud hříchy může odpouštět jakýkoliv křesťan, je možno se kterémukoliv svěřit se svými hříchy. Pro reformátory si byli často lidé rovnější než v katolické církvi, jak naznačuje pojetí zpovědi. Luther například psal i o možnosti svěřit se bratru v Kristu s něčím, co nás velice trápí, abychom našli útěchu. Dalo by se tedy s trochou nadsázky mluvit o „vzájemném konzultování“, které by v některých ohledech mohlo připomínat bálintovské skupiny. Tím ukazují, že tento pohled zastávali i reformátoři, kteří stále nahlíželi na zpověď jako na svátost. Díky tomu i pomáhající profese měly větší svobodu v tom, komu se svěří, ale znamenalo to i větší vliv laiků. V Čechách byla reformace před bitvou na Bílé hoře silně zakořeněná, a tak se dá předpokládat, že tento pohled na zpověď byl častý (Suchá, 2006, s. 461).

1.4 Životní úroveň pečujících

Životní úroveň pečujících byla častým tématem reformace. Důvodem bylo, že o chudé často pečovala církev a té na péči přispívali věřící. Reformátoři poukazovali na bohatství církve, která se tím vzdaluje od církve apoštolské (95 tezí Martina Luthera, b.d.v.). Katolická církev se dle nich příliš vzdálila církvi tak, jak ji popisuje Bible. Ani v katolické církvi ale nebyl pohled na bohatství jednotný. Bylo by mylné si představovat, že se všichni církevní hodnostáři utápěli v bohatství. I v této době se stále drželo pojetí chudých podle Petra. Mniši a jeptišky často nabízeli pomoc. Kláštery samotné mohly být bohaté, či dokonce vlastnit rozsáhlé pozemky. To ale neplatí o mniších a jeptiškách, kteří v nich žili. I když mohou kláštery vypadat honosně, je tedy dobré si uvědomovat, v jakém „luxusu“ žili jejich obyvatelé. Kostely, které se v kláštorech nacházely sice honosné byly, ale jejich pozlacené oltáře byly v ostrém kontrastu s životem mnichů. Jejich strava byla prostá, dodržovali půst a přísný denní režim. Například příslušníci benediktínského řádu se řídili latinským úslovím „Ora et labora.“. Kritika reformátorů tedy míří spíše do vyšších řad církve (95 tezí Martina Luthera, b.d.v.). Bible přece netvrdí, že by měli žít v přepychu či válčit, a při tom během válek kardinálové vedli armády do boje na prvotřídních koních a v nákladné zbroji. Luther dokonce přímo ve svých tezích kritizuje financování stavebních prací na bazilice sv. Petra z odpustků (95 tezí Martina Luthera, b.d.v.). To opět potvrzuje kritiku reformátorů, která poukazuje na odklon církve od původní cesty Kristovy.

1.5 Cesta k profesionalizaci

Protestanti vnímali Boží moc jako moc, se kterou může zacházet každý křesťan na základě svého individuálního vztahu s Bohem. S tím souvisí i míra pomoci, kterou daný jedinec věří, že může poskytnout. Na příkladě zpovědi bylo vidět, že není nutné, aby se protestant zpovídal knězi, ale může přijímat podporu od kteréhokoliv věřícího a je rovnocenná. (Suchá, 2006, s. 461) Luther pak zveřejňuje názor, který je prvním krokem k profesionalizaci pomoci ze strany světské. Pokud je křesťanskou povinností se o chudé starat, nemá se o ně starat jen církev, ale křesťané celkově.

V katolické církvi církevní hodnostáři vedou své věřící ke spáse. Mají zodpovědnost za svou farnost před Bohem. Díky tomu ale mezi katolíky pomáhali chudým hlavně kněží, mniši a jeptišky, kteří na tuto práci byli zaměřeni a mnohé zkušenosti v této

oblasti si kontinuálně předávali. Dá se tedy říct, že tento přístup ze strany církve byl „profesionálnější“ než přístup protestantský.

2 Kořeny sociální práce v době pobělohorské

Po bitvě na Bílé Hoře začíná rekatolizace. Na základě Vestfálského míru se víra území určuje podle toho, kdo území vládne. Habsburkové donutili poddané konvertovat ke katolictví. Poddaní nemohli sami odejít. Vysoce postavení členové společnosti mohli odejít do exilu a mnoho jich odešlo. Do této doby silně zasahují jezuité. Rekatolizace probíhala násilně i nenásilně. Jezuité byli řádem, který se snažil obrátit populaci na katolickou víru bez násilí. Přesvědčovali protestanty, pálili knihy, které považovali za nevhodné a vyučovali na školách. Jezuité viděli své cíle ve vzdělání a misijní činnosti. Jsou považováni za jedny z nejdůležitějších rekatolizátorů. Jejich role v české historii silně ovlivnila jak formu víry své doby, tak i vyučování, které vedlo k pomoci. Během rekatolizace totiž většina charitativní práce přichází právě od katolické církve, a proto je nutné pro pochopení vývoje tohoto odvětví chápat teologické stanovisko katolické církve.

2.1 Způsoby a příčiny pomoci

Pohled na chudé podle Lazara se nezměnil a chudoba pro službu Kristu byla i nadále důležitým aspektem ve společnosti. Rekatolizace ovšem znamenala oficiální zavržení a potírání protestantské teologie v českých zemích (Novotný, 2001, s. 230). Katolická církev zůstala bohatou a být chudý podle Lazara nebylo vnímáno jako důsledek predestinace. Nebyl důvod se snažit ukázat, že místo jedince na tomto světě je jiné, protože ho Bůh předurčil k něčemu jinému. Na druhou stranu absence predestinace v katolické teologii znamenala větší shovívavost, protože pokud nikdo není předurčen k plamenům pekelným, je mu jistě možné pomoci. Tím spíše to platí, pokud je Bůh považován za všemocného a je u něj tedy vše možné.

2.2 Chudinská péče v terénu

Katolický přístup pomáhal klášterům, které byly zaměřené na pomoc nejpotřebnějším. Zároveň se ovšem kladlo více důrazu na to, aby církev pomáhala chudým a rozvíjející se myšlenka státní pomoci chudým tím byla oslabena. Země procházela změnami, které vykořeňovaly staré systémy a ustanovovaly nové. Tato proměna byla v zemi, kde byla velká část populace protestantská, značně problematická a neobešla se

bez konfliktů. Situace byla dokonce natolik vážná, že například jezuité byli zpočátku chráněni stráží, kterou si vyžádali, jelikož se obávali násilí (Novotný, 2001, s. 234). Výsledkem byla společnost, ve které se upevnily katolické pohledy na pomoc chudým terénní prací. Řády sice na jednu stranu často zakládaly instituce, ale terénní práce také existovala. Stále platilo, že se katolická církev starala i o chudé, kteří museli žít na ulici. Kněží a mniši obcházeli nemocné a umírající. Duchovenstvo provádělo chudinskou i duchovní práci na svých farnostech.

2.3 Předchůdci supervize

Po Bitvě na Bílé hoře zůstal křesťanský vliv na vývoj budoucí profese sociální práce silný, ale poznamenaný rekatolizací. Kvůli rekatolizaci muselo mnoho Čechů emigrovat, aby nebyli pro svou víru perzekuováni. Změna vlivu víry na poskytovanou pomoc souvisela s tím, že byl oficiálně přípustný pouze vliv katolický. To vedlo k zachování pouze katolického pohledu na zpověď a katolickou hierarchii, která určovala, kdo se má komu zpovídat. Dalo by se říct, že poskytnutou pomoc ve zpovědi vždy poskytoval profesionál, který práci kněze dobře rozuměl. S možností zpovídat se laikovi byl konec. Zpovědi také byly povinné. To zaručovalo, že i kněží museli mít někoho, kdo s nimi konzultoval jejich profesní i soukromé obtíže v jejich v životech. Lutherův názor, že rozhřešení je něco jako poklad nabídnutý zdarma a není tedy nutné, aby zpověď byla povinná, se tehdy neujal. Potíže s možným pokrytectvím sice jsou validním argumentem, ale církevní hodnostáře nepřesvědčil. (95 tezí Martina Luthera, b.d.v.)

2.4 Životní úroveň pečujících z řad církve

Reformace neuspěla, a tak žádný větší zvrat v tomto ohledu nenastal. Mniši zůstali chudými z přesvědčení a někteří jiní církevní hodnostáři vlastnili mnoho majetku a z darů věřících nadále financovali svůj život v přepychu. Církev mimo pomoc investovala peníze do upevňování své moci a tím v očích veřejnosti podkopávala sebe sama (Novotný, 2001, s). Investice církve do umění, jako třeba do mariánských sloupů, totiž byly symbolem moci církve i císaře. Během rekatolizace můžeme sledovat značný nárůst počtu těchto sloupů. Habsburkové si zvolili pannu Marii za svou patronku. I to byl politický krok. Reformátoři totiž Mariánskou úctu nepřijímali. Habsburkové a církve sice tak jasně vymezovali, komu dané území patří, ale to znamená, že prostředky opět nešly na pomoc potřebným. Přestože

katolická církev netrpěla nedostatkem financí a sumy peněz, které si nechala pro vlastní účely, musely být tedy značné, situaci mnichů a jeptišek bohatství katolické církve to příliš neovlivnilo, jelikož i nadále žili v chudobě podle Petra. Jejich styl života se příliš nelišil od způsobu, který je popisován v podkapitole 1.4.

2.5 Cesta k profesionalizaci

Rekatolizace měla zásadní vliv na to, kdo „měl“ ve společnosti poskytovat pomoc nejvíce a byl k tomu povolán. Jak jsem již poukázal u pojetí zpovědi, reformační hnutí dávalo lidem více osobní vztah s Bohem. Lidé byli více vedeni k tomu, aby jednali i jako jednotlivci a bez vedení náboženskými vůdci. Po bitvě na Bílé Hoře se začal do Čech více vracet katolický pohled, kde k pomoci byli povoláni kněží a řeholníci. Jelikož kněží a řeholníci byli často vzdělání, lze to považovat za znak profesionalizace pomoci tehdejší doby. Jejich vzdělání nebylo jen teologické, lišilo se i mezi jednotlivými řády. Důvod i metody práce je možné hledat ve společném teologickém základu, který měli všichni duchovní. Ten totiž určoval jejich vztah jak k pomoci, tak i přístup k trpícím. Avšak přes veškerou odbornou pomoc, kterou nabízeli, nebyli duchovní vždy vnímáni pozitivně. Tento trend umocnila přítomnost jezuitů v Čechách, kteří si při rekatolizaci počínali až fanaticky (Novotný, 2001, s. 245). Jezuité se vždy zajímali o vzdělání a byla jim svěřena i Karlova univerzita. A protože právě oni se snažili navrátit obyvatelstvo ke katolické víře, znamenalo to, že školy byly pouze katolické a již existující díla byla cenzurována a ta nevhodná pálena. Cílem jezuitů bylo obrácení protestantského obyvatelstva na katolickou víru a přivést ho tak ke spáse. Místo chudinské péče proto věnovali větší pozornost rozvoji kultury a vzdělání pod katolickým vlivem, neboť omylem odvedená duše od spásy a její přivedení zpět mělo přednost před strádajícím tělem. V tomto kontextu lze konstatovat, že pomoc strádajícímu člověku byla zaměřena pouze na jeho duchovní rovinu ve slova smyslu péče o „zbloudilé duše“, to znamená pracovat na spáse a dokonalosti bližních.

Přístup jezuitů k pomoci i vzdělání je dodnes sporným tématem, ale již během svého působení byl jejich vliv vnímán spíše negativně.

3 Osvícenství

Osvícenství, jako odmítavá reakce na barokní religiozitu, která se vyznačovalo reformami ve prospěch státu. Některé z reforem sice zlepšily situaci prostých lidí, ale současně upadal církevní a křesťanský vliv na práci s chudými. Velký podíl na tom měly reformy, které přímo útočily na vliv církve. V Čechách nejtvrději zasáhly církevní pomoc chudým reformy Josefa II., jehož reformy si poddaným v mnohém pomohly, ale také v boji proti církevnímu vlivu byly v jejich duchu zrušeny mnohé z klášterů, které, pomáhaly lidem v nouzi. Cílem Josefa II. bylo rušení zejména těch klášterů, které se mu nejevily z osvíceneckého hlediska užitečné. Zde je ovšem jeden z kamenů úrazu. Dá se jen velice obtížně posoudit, jak moc je která instituce nepotřebná a některá rozhodnutí Josefa II. byla z hlediska sociální pomoci přinejmenším kontroverzní. Příkladem takového kontroverzního kroku bylo zrušení špitálu sv. Alžběty v Praze roku 1787. Josef II. použil prostorů pro školu (Hrubeš a Hrubešová 1996, s. 31). Další krok, který ovlivnil budoucí zaměření sociální práce, bylo zavedení možnosti státního sňatku. Manželství je křesťanskou svátostí a do vlády Josefa II. bylo nemyslitelné, že by oddával někdo mimo církevní hodnostáře. Možnost státního sňatku silně ovlivnila instituci rodiny, se kterou sociální práce dnes pracuje. Před katolickou svatbou probíhá příprava s knězem, který páru vysvětluje, co svátost manželská obnáší a jaké povinnosti mají pak vůči sobě i Bohu. Mnohdy tedy obsahovalo prvky předmanželského poradenství. V době osvícenství se lidé mohli i po svatbě obrátit na své zpovědníky a na kněze s prosbou o radu. To ovšem platilo pro ty, kteří manželství přijali jako svátost. Těm, kteří přípravou s knězem neprošli, mohl kněz poskytnout pomoc limitovanou faktem, že lidé pak často mohou stěží chápat katolický postoj ke svatbě, jako ke svazku před Bohem, který je nezrušitelný. Státní sňatek ubral na vážnosti vztahů a do budoucna se stal jedním z faktorů sílící potřeby práce s rodinami.

Matka Josefa II., Marie Terezie, též silně zasáhla proti církevnímu vlivu v Čechách, a to i přes své katolické vyznání. Její vláda znamenala konec jezuitů v Čechách a s nimi skončily i jejich kláštery a školy. Jezuité sice vyučovali a byli tak obecně prospěšní, jejich vliv na vzdělání byl ale natolik značný, že se přes jejich cenzuru do oběhu dostávaly pouze informace, které byly v souladu s katolickým pohledem. Důležitý obrat zde nastává ve vlivu na vzdělání, protože Marie Terezie zavedla povinnou školní docházku a použila na financování tohoto projektu peníze získané z konfiskace majetku jezuitů. Zodpovědnost za

vzdělání tedy přebírá především stát (Novotný, 2001, s. 489). Během školské reformy bylo 31 ze 44 jezuitských škol uzavřeno, ale vliv církve na vzdělání se nevytrácí. Na nižších školách stále zkoušky skládaly děti před farářem a náboženství bylo vyučovaným předmětem (Veselá, 1992, s. 10), což ovlivňuje postoj k péči o potřebné. Marie Terezie chovala jezuity v úctě a spatřovala v nich pouze to dobré (Arneth, 1879). Důvod její úcty k nim můžeme ovšem spatřovat i v tom, že byla na rozdíl od Josefa II. jezuity vychována. Přes to, že mnohé její kroky působí osvícenecky, byla silně věřící katoličkou.

V této době tedy již lze sledovat důraz na rozum, který se začíná stavět do opozice vůči náboženství. Osvícenství bylo v této době nástrojem absolutismu v rukou katolických panovníků, ale tlak na vnímání světa rozumem sílil a s ním se měnil i pohled na charitu a pomoc nemohoucím. Rozum má pomoci lidem se rozvíjet způsobem, který je vnímán jako přirozený.

3.1 Způsoby a příčiny pomoci

Na našem území mělo církevní chudinství rozhodující postavení, zejména v městech, až do konce XVIII. století. Minimální státní působnost od XVI. až hluboko do XVIII. století byla převážně povahy policejní (Chudinství in: Ottův slovník naučný, 1897). avšak i přes radikální důraz na rozum byli osvícenští panovníci našich zemí silně ovlivněni katolickou vírou. Dokazuje to právě přístup k sociální pomoci potřebným. Nařízení zemského gubernia prikazuje založení Vrchního ředitelství zaopatřovacích sirotčích ústavů. Dále byly stanoveny i podmínky převzetí sirotka do pěstounské péče. Toto ředitelství mělo posílat peníze farářům, kteří vše účtovali a vypláceli peníze pěstounům. Zde je vidět revoluční přístup k sociální pomoci. Státní orgán dává příspěvek sirotkům a nařizuje dodržování standardů pro jejich převzetí do pěstounské péče (Jílková, 2011, s. 46). Jedním z dalších způsobů pomoci bylo rovné soudnictví pro všechny. I zde je ale tento koncept založený na křesťanské myšlence rovnosti, protože před Bohem jsou si všichni rovni. Osvícenský stát Josefa II. tedy používal v otázce péče o chudé občany císařství křesťanské principy charity a v samotném provádění pomoci byla stále silná přítomnost katolické církve, protože péče o potřebné je i nadále stavěna na mravní povinnosti a bohumilných zásluhách.

3.2 Chudinská péče v terénu

Pro katolickou práci s chudými bylo typické zakládání institucí. Chudých bylo mnoho a bylo by obtížné je všechny obcházet v terénu. Proto vznikaly chudobince, sirotčince a chorobince, kde se různé cílové skupiny soustřeďovaly (Pomoc byla buď finanční, či naturální.). Přesto faráři i nadále poskytovali sociální pomoc ve svých farnostech. To znamenalo i obcházet své farníky a řešit jejich obtíže i na místě.

Není tedy divu, že stát převzal myšlenku institucí pro pomoc chudým. Josef II. reformoval v osvíceneckém duchu, a tak byl kladen důraz na to, zda chudý může, či nemůže pracovat. Následoval tím příklad své matky, která chtěla vymýtit žebrotu a tuláctví v císařství. Chudí byli soustředěni v ústavech, které je podporovaly dle jejich situace. Byli děleni na práce schopné a práce neschopné. Jen ti, kteří nemohli pracovat, byli v ústavech podporováni. Kontrast s dnešní dobou, kdy se často pracuje s lidmi bez domova v terénu, je značný.

Zajímavým počinem byla aktivita hraběte Jana Buquoye, který na svých panstvích v roce 1779 zřídil ústav chudinský, později nazývaný Spolek lásky k bližnímu. Každé jeho panství bylo rozděleno dle farních obcí na chudinské okrsky a každý z okrsků byl řízen farářem se zvoleným otcem chudinským a účetním. Farář měl pečovat o sbírky a chudinský otec z jejich výtěžku pak pod vrchnostenským dozorem rozdělovat podporu. Tato aktivita inspirovala pravidla direktivná Josefa II., a to ke specializaci a rozvoji ústavní péče (Chudinství in: Ottův slovník naučný, 1897), ale také obsahovala činnost v terénu, bez které by se kněží ani otcové chudých neobešli.

3.3 Předchůdci supervize

Jako v minulých kapitolách, i zde je nutné zmínit důležitost katolických zpovědí. Zpověď je i nadále způsobem, jak získat pomoc vzdělaného odborníka této doby (Augustin, Opatrný, 2010, s. 74). I samotní kněží měli své zpovědníky a měli tedy možnost konzultovat své kroky s kolegy v oboru. Takový přístup ke zpovědi se blíží supervizi ve slova smyslu zprostředkování náhledu a zkušeností.

I když Josef II. vydal toleranční patent, byla katolická církev stále silně dominantní na našem území, což vedlo k většinou používané katolické zpovědi. Pro změnu vyznání bylo nutné absolvovat několik setkání s knězem, který měl konvertujícího ještě zkoušet přesvědčit. Nově konvertující k protestantským církvím museli uvést své důvody ke konverzi a jelikož jezuité vyhladili skoro veškerou protestantskou literaturu a země prošla

intenzivní rekatolizací, mnoho nově konvertujících nevědělo příliš, v co vlastně věří. S jistotou jen věděli, že se neshodují s teologií katolické církve. I tak se do našich zemí začal vracet i protestantský přístup ke zpovědím. Protestantský přístup nevnímal zpověď jako svátost a v případě nutnosti se mohl kdokoliv vyzpovídat komukoliv. Zároveň u takové zpovědi nebylo možné rozhřešit, jelikož odpouštět může pouze Bůh (Augustin, Opatrný, 2010, s. 74). Zpověď protestantů tak má spíše převažující podobu zpětné vazby.

3.4 Životní úroveň pečujících z řad církve

Za vlády Josefa II, byl omezen majetek, který řeholníci mohli vlastnit. Taktéž byl stanoven maximální obnos peněz, které mohl vlastnit zájemce o řeholnictví. Být církevním hodnostářem během osvícenských reforem nebylo jednoduché. Církev měla mnoho povinností, ale stát omezoval její moc (Jílková, 2011, s. 46). Životní úroveň se příliš nelišila od dříve popsaných období. Osvícenství sice znamenalo těžší podmínky pro řeholnictví stanovené zákonem a mnoho klášterů bylo zrušeno, ale řeholníci setrvali v hmotné chudobě podle Petra.

3.5 Cesta k profesionalizaci

Katolická církev byla osvícenectvím ovlivňována způsobem, který vedl k postupné unifikaci liturgie na tridentském koncilu. Unifikace v církvi se ale dotkla i samotných kněží (Suchánek a Drška 2018, s. 340). Dvorským dekretem Josef II. přikázal, aby kněží byli zkoušeni z liturgie, duchovní péče o věřící a teologických věd. Tím Josef II. stanovil jasné standardy, pro kněžskou službu, která se za jeho vlády slučovala i se službou sociální (Jílková, 2011, s. 46). Důležitým krokem ke standardizaci péče bylo také roztržení institucí poskytující péči roku 1818. Instituce byly děleny na nalezince, blázince a ústavy dočasně zřizované během epidemií. Stát následovně lépe rozdělil státní a církevní péči, když porodnice a nemocnice byly rozděleny na místní instituce financované z místních zdrojů a soukromé, které byly financovány ze soukromých zdrojů. Vliv církve zde měnil fakt, že církevní instituce byly považovány za soukromoprávní subjekty. V této době se začíná u některých ze spolků, věnujících se péči o potřebné, projevovat snaha vnést do svých aktivit systém (Kodymová, 2013, s. 26). Bez ohledu na problém či skupinu, na které se příslušné spolky zaměřují je stále ještě na pozadí jejich činnosti přizpůsobit život

jedince případně jeho rodiny tzv. křesťansky řádnému způsobu života. A to bez ohledu na to, kým a z jakého popudu byla jejich činnost.

4 Zrod sociální práce v době průmyslové revoluce

Průmyslová revoluce znamenala úplný obrat ve společnosti. Lidé se stěhovali do měst a nová ekonomika vyžadovala nový přístup k práci, který dával nové výzvy rodící se sociální práci. Přelidněné chudinské čtvrti byly ideální pro šíření nemocí a bylo těžké kontrolovat kriminalitu. I když by se mohlo zdát, že již při zrodu sociální práce lze mluvit o mnoha podobnostech s prací dnešní, je třeba pamatovat, že vnímání sociální práce bylo rozdílné. Zejména pak proto, že byla rozšířena takzvaná chudinská péče. Dělníci, kteří vydělávali málo peněz, byli pro společnost oddělenou „dělnickou otázkou“ (Ottův slovník naučný, 1890). Právě v této době můžeme sledovat začátek oboru sociální práce bez přímých vazeb na církev. Právě průmyslová revoluce je časem, kdy poprvé můžeme mluvit o sociální práci v pravém slova smyslu. Do průmyslové revoluce bylo mnoho cest k sociální práci a chudinská péče existovala již před průmyslovou revolucí. Ale až za průmyslové revoluce se dá se změnou paradigmatu pomoci mluvit o sociální práci se vším, co k ní patří. Sociologie, která etabloující se sociální práci začala provázet právě touto dobou, měla již za průmyslové revoluce myslitele, kteří na náboženství založení nebyli. Někteří z nich, jako například Karel Marx, byli až protinábožensky zaměřeni (Marx, 1921, s. 383). I když sociální pomoc již nebyla nutně spojená s církvemi, stopa křesťanství v ní zůstává silná. Přítomnost „dědictví křesťanství“ se objevuje i ve způsobu, kterým je tehdejší sociální pomoc přijímána. Jedná se o bohulibou, záslužnou činnost. Nejedná se ale o profesi, která by v této době byla placena, protože byla svázána s „duchem nezištné pomoci“, tedy tam, kde byla vykonávána pomoc zdarma se začíná objevovat profese s nárokem na mzdu. Konec průmyslové revoluce pak přinesl počátky řešení potíží, po kterých volal již Karel Marx a v různých podobách obdobně smýšlející předchůdci. Součástí těchto řešení je například důchodová reforma Otto von Bismarcka, jejíž podobu Habsburkové pro své země přejali.

4.1 Způsoby a příčiny pomoci

Důvody poskytování pomoci za doby průmyslové revoluce se různily. Na jedné straně je stále silná myšlenka pomoci plynoucí z myšlenek křesťanství, které se na sociální práci velice značně podepsalo i snaha o udržení řádu a pořádku ve společnosti. Objevují se teorie jejichž názor na společnost a pomoc se od křesťanského diametrálně odlišuje.

K pochopení změn ve společnosti je třeba proto znát i názory těch, kteří průmyslovou revoluci provázeli svými myšlenkami a nastínit potíže, kterým na základě těchto myšlenek, musela společnost čelit.

Adam Smith například tvrdil, že hlavní vlastností člověka je sobectví a sledování vlastních cílů. Tím, jak jednotlivci sledují své cíle dle Smitha paradoxně často pomáhají rozvíjet společnost nejefektivněji (Fuchs, Lisý, 2007, s. 36). Příklad takového jednání lze sledovat v pomoci chudým, aby se snížila kriminalita, či v pomoci, která byla dělána čistě pro získání lepšího společenského statusu. Smith zaměřuje své teorie na hromadění kapitálu a opětovnou investici do produkce. Cílem je co největší efektivita získávání nového bohatství. Adam Smith dokonce počítá pouze s minimální mzdou mimo země, kde je nahromaděný kapitál a je těžší najmout novou pracovní sílu. Zde naráží Adam Smith na kámen úrazu svých teorií. Svým způsobem počítá s nízkou kvalitou života zaměstnanců a s jejich sobeckým využíváním pro vlastní účely a hromadění kapitálu. Taková společnost je efektivní, ale způsobuje mnoho potíží, které volají po řešení ve formě sociální práce. O dopadech kapitalismu během průmyslové revoluce se dozvídáme mnohé od Karla Marxe. Marx kritizuje kapitalismus jako systém, který vykořisťuje dělnickou třídu. V dnešní době se může zdát takové tvrzení až směšné, ale za průmyslové revoluce Marx i skrze příklady ve Velké Británii ukazoval, jak moc necitlivý kapitalismus je a tím naráží na slabiny systému, který řídí „neviditelná ruka trhu“. Dokonce i děti byly mučeny příliš dlouhými pracovními dobami a nelidskými podmínkami pro práci (Marx, 1921, s. 377). Pracovaly pouze s přestávkami na jídlo a bez ochranných pomůcek, i když často pracovaly se stroji, které je mohly i trvale zmrzačit. Mezi důvody pomoci se přidává nenáboženská lítost. Zde bych se ovšem rád pozastavil nad kulturním prostředím autora. Co autora vede k myšlence, že je chudým potřeba pomáhat? Jaké jsou kořeny filozofií, které v době průmyslové revoluce volají po soucitu? Bez této odpovědi se nelze posunout dál.

Marx sám odmítá jakýkoliv pozitivní vliv náboženství na společnost. Jeho soucit s chudými a touha po rovnosti zvláště připomíná křesťanský postoj k sociálním výzvám, jak je prezentován církví. Ještě důležitější je, že Marx konvertoval od židovství k protestantské církvi. Při hlubším lze dokonce sledovat, že Marx byl příznivcem Georga Fridricha Hegela. Marx byl členem studentských klubů, které o Hegelových myšlenkách často diskutovaly. I když skupiny, do kterých Marx patřil kritizovaly Hegelův postoj ke křesťanství a nesouhlasily s jeho náboženským pohledem na věc. Hegel podobně jako

Marx kritizoval společnost tak, jak ji zažil Marx. Na rozdíl od Marxe ale Hegel kritizuje společnost jako křesťan (Hegel, 1991, s. 115). Vliv křesťanské společnosti nevyhnutelně zanechal svou stopu i na Marxovi, který víru kritizuje. Například můžeme sledovat mnoho myšlenek, které jsou protestantům vlastní. Odmítá náboženskou autoritu a má podobný pohled i na otázku zabezpečení chudiny světskou mocí jako Luther. Marx tedy v důsledku svého kulturního dědictví přejímá křesťanský pohled na morálku jako takovou, ale odmítá víru v Boha. Stává se člověkem s křesťanskými hodnotami bez Boha. Ani myšlenkami Marxe tedy nekončí silný vliv křesťanských myšlenek na sociální práci.

Problematiku sociálních potíží způsobených průmyslovou revolucí sleduje také Émile Durkheim. Tento autor položil základy sociologie a mimo jiné zkoumal přímo vliv náboženství na míru sebevraždnosti. Émile Durkheim ve své práci zmiňuje, že katolíci a židé páchají méně sebevražd než protestanti (Durkheim, 1951, s. 326). Bylo by sice možné příčiny takového závěru hledat v teologii a přístupu k rizikovému chování, ale důležitější je zmínit, že tento závěr byl napadnut. Jak se později ukázalo, tak u sebevražd katolíků se často neuváděla sebevražda jako příčina smrti, aby mohli být pohřbeni ve stejné části hřbitova jako ostatní. Ke všemu výsledky, které Durkheim s ohledem na náboženství získal, neplatí celosvětově (Pope, 1981, s. 495). Durkheim se domníval, že důležitá je dělba práce společenství, ve kterém člověk žije. Zde již lze sledovat počátek sociologie jako samostatné vědní disciplíny. Nový, vědecký pohled na sociologii vedl i uvědomění si faktu, že společnost potřebuje profesionální vědecký, přístup k dosud poskytované pomoci, bez ohledu na tom, kdo tuto pomoc v rámci sociální péče poskytuje.

4.2 Terénní sociální práce

V první polovině devatenáctého století v habsburské monarchii stále platilo, že nejdříve měla podporu poskytnout rodina. Pokud nebylo možné, aby podporu poskytla rodina, pak teprve poskytovala pomoc církev, rozvíjející se sociální péče státu či soukromé organizace. O život chudých a nemohoucích se v oblasti rozvoje soukromoprávní péče starala církev i nově zakládané dobročinné spolky, které měly v pomoci klíčovou roli. Církev většinu své pomoci prováděla skrz instituce a chudobince, špitály a kláštery byly centry církevní pomoci. Druhá polovina 19.století se nesla v duchu nekoordinovaného rozvoje dobročinných spolků, který stát na svém území podporoval, nicméně tak se těžkými sociálními situacemi často setkávali dobrovolníci bez vzdělání jakékoliv přípravy.

Stěhování za prací bylo obrovským problémem po zrušení poddanství, protože se lidé začali hromadně stěhovat do měst. Tím ztráceli vazby na jediné místo, kde jim byla garantovaná alespoň nějaká sociální jistota, a doufali ve větší finanční zisk ve městech. V této době už byla pomoc vázaná na obec, vůči které příslušný jedinec požíval domovské právo, tedy obec, kde se narodil, kam se žena přivdala, nebo po nejméně desetiletém řádném pobytu bylo vyhověno jeho žádosti a domovské právo mu bylo uděleno. Industrializace znamenala příliv lidí do měst a města se nemohla postarat o všechny chudé na svém území, mnozí chudí či jinak sociálně znevýhodnění museli využít domovského práva, aby o ně bylo v nouzi postaráno. Kvalita pomoci byla tak závislá na velikosti, bohatství a tím i možnostech příslušné obce (Peterka, 2006, s. 25). Stále ovšem platilo, že než se obec v rámci domovského práva postarala o chudého, bylo prověřeno, zda není někdo jiný, kdo by měl povinnost se o něj starat. Pro uplatnění domovského práva bylo nutné se přihlásit u starosty a ten mimo jiné zjišťoval, zda je místo momentálního žádání místem, kde má žadatel uplatňovat domovské právo. Ti, kteří měli rodinu, vlastní výdělek postačující na zabezpečení, či se při prověření ukázalo, že jsou přesporní, neměli na tuto podporu nárok (Kodymová, 2013, s. 21). Počet lidí, kteří si nebyli schopni zajistit obživu prací, velice rychle rostl, a tak následovala další opatření a začala se konstituovat sociální politika. Její počátky sociální politiky je možné spatřit například v chudinském zákoně z roku 1868. Hlavním účelem bylo udržet pracující v práci a pomoci státu s lidmi, kteří pracovat nechtějí, ale také umožnit přístup k pomoci, pokud byl žadatel uznán jako dlouhodobě neschopný sebeobživy.

Během průmyslové revoluce byla jako největší příčina chudoby spatřována zahálka. Samozřejmě, že si i tehdejší společnost uvědomovala, že jsou i jiné důvody chudoby. Častá byla ztráta živitele či stáří. Proto je podporován vznik první polepšovny, zprostředkovatelny práce a donucovací pracovny.

Terénní sociální práce je tedy mnohem více dominantou dobročinných spolků. Dobročinné spolky začínají využívaly různé metody práce včetně dovedností v terénu, jak intervenovat v místě bydliště/péče terénní sociální práce. Tím se rozšířila paleta použitých metod práce, protože pomoc, kterou poskytovala katolická církev byla od vlády Josefa II. standardizovaná a bylo jí k dispozici méně. I když Josef II. dle svého názoru rušil pouze kláštery a špitály neužitečné, dá se jen těžko posoudit, jak moc neužitečné tyto instituce doopravdy byly.

4.3 Předchůdci supervize

Katolická zpověď také stále držela svou standardizovanou formu, kterou získala po tridentském koncilu. V dobročinných spolcích ale mohli lidé sdílet své dojmy z činnosti a smyslnosti takového jednání a poskytovat si zpětnou vazbu. V podstatě lze takováto doporučení identifikovat v zachovaných materiálech dobročinných spolků a odborných člancích zaměřených na oblast sociální péče, která se ve formě státní pomoci pro chudé, již koncem devatenáctého století začíná objevovat.

4.4 Životní úroveň pečujících

Za průmyslové revoluce již nebyli hlavními pečujícími o potřebné kláštery a církve, ale obce a dobročinné spolky. Každý člověk měl domovské právo v obci, kde se narodil a pokud skončil na ulici, či se z jiného důvodu nemohl postarat sám o sebe, pomohla mu obec. Stát zakládal takzvané „chudobince“, kde byli nemohoucí bez zázemí shromažďováni. Plat za péči o tyto osoby ale nebyl velký. Pracovníci sami byli chudí a nebylo o ně pečováno ze strany obce.

Ženy z bohatých rodin, které se v této době často věnovaly charitě, byly dobře zabezpečené svými manželi a nebylo zvykem je tuto činnost honorovat, neboť dle tehdejšího mravu byla dobročinnost součástí jejich společenského postavení, tedy pomoci bližnímu svému. Zde je vidět další vliv křesťanství na postupně se formující profesi sociální práce. Pomoc bližnímu byla vnímána jako něco záslužného, ale pouze pokud byla nezištná. Křesťanství dává velký důraz na absenci pokrytectví v činech a na nezištné dobrodiní. Tento přístup paradoxně rozvoj však sociální práce zpomaloval, protože se jí nešlo živit. Otázka výdělku tedy zpomalovala rozvoj sociální práce, jelikož pak nemohla být zájmem mužů, kteří museli živit své rodiny.

4.5 Profesionalizace sociální práce

Čím dál tím hlasitěji se ozývaly hlasy volající po profesionální péči o chudé a nemohoucí. Průmyslová revoluce přinesla tolik sociálních problémů, že bylo nemožné je ignorovat, či čekat, že je vyřeší „neviditelná ruka trhu“, kterou ve svém ekonomickém pohledu na společnost zmiňoval Adam Smith (Fuchs, Lisý, 2007, s. 36). Za průmyslové revoluce byla chudinská péče buď soukromoprávního nebo veřejnoprávního charakteru. Veřejnou chudinskou péči poskytoval stát. Veškerá církevní péče spadala pod péči soukromoprávní. Důležité je, že pod chudinskou péči nebyla zahrnuta dělnická otázka.

Dělnická otázka byla odděleně řešenou problematikou, protože podstata potíží chudiny a dělníků byla jiná. Chudinská péče se vztahovala na ty, kteří si nemohou zaopatřit prostředky nutné pro obživu. Dělnická otázka pak byla otázkou péče o ty, kteří si obživu musí zaopatřovat prodáváním své pracovní síly ostatním. Společnost si uvědomovala, jak jednoduché pro dělníka v tehdejší době bylo se propadnout z vrstvy dělnické do vrstvy chudinské. Řešení dělnické otázky mělo vést k tomu, aby dělníci nebyli tolik ohrožováni možností, že se stanou součástí chudiny (Ottův slovník naučný: ilustrovaná encyklopaedie obecných vědomostí, 1890). Přesto i snahy z řad samotných dělníků pořádaných na poli dobročinnosti nelze opominout, neboť přispěla k nadcházející potřebě profesionalizovat sociální pomoc. Přinejmenším upevnily prvky solidarity i mimo církevní působení.

5 První republika

Průmysl se rozvíjel bleskovou rychlostí a společnost bohatla. Chudoba ale nevymizela. Důležitou osobností pro sociální práci první republiky byla Alice Masaryková. V mládí nedokončila studia medicíny pro špatný zrak. Studovala pak na filozofické fakultě historii, ale touha pomáhat ostatním ji neopustila. Proto její zájem upoutala rozvíjející se sociologie, která byla základem pro pozdější rozvoj profese sociální práce.

Jako dcera prvního československého prezidenta, kterou tento pověřil rekonstrukcí systému sociální péče, již v roce 1919 založila Československý červený kříž (Skovajsa, 2010, s. 54). A zároveň za pomoci Američanek, které poznala na své studijní cestě, založila první školu pro ošetřovatelky v Československu. I když byla křesťankou, tak je důležité sledovat její cestu k sociální práci přes ošetřovatelství, a nikoliv přes církev. Její přístup nijak neodporoval křesťanství, a dokonce v její činnosti lze spatřovat realizaci mnoha křesťanských myšlenek. Musím ovšem zmínit, že tyto myšlenky svým jednáním přirozeně otiskla do sociální práce bez vlivu církevních institucí. Sociální práce tedy ač nevázaná na církve, stejně působila na společnost silně křesťanským způsobem jednání. Byla stejně k dispozici všem občanům. Pomoc byla veřejností vnímána jako užitečná činnost. Mezi cílovými skupinami byli chudí, postižení, psychicky nemocní, či ohrožené děti. Dědictvím křesťanství bylo ovšem i to, že sociální práce byla vnímána jako činnost, kterou dělali dobrodinci bez placení, a tak sociální pracovníce byly, bohužel, špatně placené.

Alice Masaryková si též velice dobře uvědomovala důležitost vzdělání sociálních pracovníků. Roku 1919 založila Vyšší sociální školu v ČSR (Nešpor, 2017). Zde se pracovníce připravovaly i na práci v terénu. Alice Masaryková a její spolupracovnice se intenzivně se zaměřily na profesionalizaci sociální práce. Na území Československa vznikaly školy sociální práce a odborná úroveň sociální práce rychle rostla (viz níže). Zdravotnické kořeny Alice Masarykové se promítaly do sociální práce i nadále. Později totiž díky této škole vznikla i ošetřovatelská zdravotní služba v rodinách.

Velkou zkouškou sociální práce byla hospodářská krize. Společnost se musela postavit ekonomické výzvě nevídaných rozměrů. Během svého vrcholu v Československu žilo 300 000 registrovaných nezaměstnaných. Registrovaný počet nezaměstnaných nemusí odpovídat plnému počtu nezaměstnaných, protože mnoho lidí registrováno nebylo. Kárník (2002) zmiňuje, že jich mohlo být až 1,3 milionu. Stát přiznával nezaměstnaným podporu,

ale řešení této krize pomáhali právě i sociální pracovníci. Profesionalizace sociální práce zde měla svůj žádoucí efekt.

Činnost klášterů a špitálů v této době neustává, ale dostává se do pozadí. Vznikají nové, státní instituce, které dobře reagují na měnící se situaci. Standardizace sice pomohla katolické církvi v době osvícenství, ale tehdy vzniklá struktura byla za první republiky již značně zastaralá. Samotná katolická církev v této době na našem území též velice zeslábla. Nejenže vztah mezi ní a státem nebyl nejpevnější, ale katolická církev trpěla vnitřními spory. V nově vzniklém Československu se stále více lidí hlásilo k Církvi československé, která vznikla z reformních pokusů velké části kléru v Čechách. Karel Farský, zakladatel této církve byl znechucen propojením katolické církve s habsburskou politikou. Tato propojenost byla natolik značná, že byla označována termínem austrokatolicismus (Farský, 1919). Nové hnutí bylo naplněno touhou po nové, čistší církvi, která by nebyla postižena politickou propojeností katolické církve. Mezi Církví československou a katolickou církví bylo více rozdílů než jen přístup ke státu. Propojenost se státním aparátem není pouze otázkou katolické církve, ale i mnoha protestantských církví. Jako příklad uvádím církev anglikánskou. I přes název „Církev československá“ se tato církev nikdy nestala pouhým státním orgánem a neměla působit jako kontrolované formování státního náboženství. Stejně jako mnohé protestantské církve se i tato církev snažila o návrat k apoštolské církvi. Tyto tendence lze sledovat v některých odlišnostech od katolické církve. Církev měla působit více bratrsky a být méně „manažersky“ strukturalizovaná. Novinkou byla také možnost stát se duchovním pro ženy. Církev československá na základě textů Nového zákona povolila duchovní službu ženám. Je třeba zmínit také absenci celibátu. Duchovní církve československé mohli užívat svátosti manželské. Velký přínos pro sociální práci byla práce Berty Mildové-Bílkové. Berta Mildová-Bílková ve své knize „Malá rukověť sociální práce“ popisuje mimo jiné způsob, kterým chtěla rozvíjet církevní sociální práci za první republiky. Mimo rady, jak zefektivnit komunikaci s úřady, lze v tomto díle nalézt i rady na metody práce s různými cílovými skupinami. Největší pozornost věnuje Berta Mildová-Bílková dětem a péči o různé cílové skupiny mezi nimi. Věnuje se i dívkám, které označuje jako „padlé“. Padlé dívky bylo označení pro prostitutky. Tím Berta Mildová-Bílková boří tabu, které se na „padlé dívky“ přenášelo z devatenáctého století (Petrbok, 1999, s. 196).

Duchovní rozměr a cíl sociální práce Církve československé byl společným úsilím přiblížit království Boží k lidem. Důležité pro pojetí teologie Církve československé je, že se nepovyšuje nad ostatní církve. Nepovažuje se tedy za jedinou možnou cestu do Božího

království. Sociální práci Církev československá značně podporovala i proto, že sociální spravedlnost pro ni je nezbytnou součástí křesťanství. Přiblížit království Boží k lidem se dalo následováním Kristova příkladu (Hník, 1935). To jest dokonalost Božímu pohledu, protože Bůh je dokonalý. Proto se Církev československá za první republiky snažila dosáhnout svého cíle přes celkové zlepšování života ve společnosti. Oběť byla prostředkem pro předání Boží lásky světu a přiblížení Božího království na zemi. Věřící totiž neměli nést jen „svůj kříž“, ale pomoci i lidem v okolí s tím, co je tíží (Hník, 1935). Důraz byl kladen na uspořádání organizace, které mělo napomáhat k co nejlepšímu plnění cíle církve. Katolická struktura totiž byla vnímána jako zastaralá a vhodná pro vertikálně členěnou společnost. Církev československá husitská se strukturou přizpůsobila horizontálně členěné společnosti. Tato církev tedy nebyla vázána na stát, ale byla silně vázána na demokracii. Kapitalistická společnost byla ale církví kritizována. Církev československá zaujala stejný postoj jako Tomáš Akvinský. Je v pořádku vlastnit, dokud vlastnictví pomáhá společnosti jako celku a nejen vlastníkovi. Způsob, kterým museli žít dělníci byl pak pro církev přímo nedůstojný a neslučitelný s křesťanským pohledem na společnost (Hník, 1935).

5.1 Způsoby a příčiny pomoci

Přesto, že Československo bylo jednou z nejrozvinutějších zemí světa, stále se muselo potýkat s výzvami první čtvrtiny dvacátého století. První světová válka prohloubila potíže dřívější monarchie. K nezaopatřeným se přidalo mnoho lidí, kteří ve válce ztratili svého živitele, či již nemohli po návratu z války efektivně pracovat. Naštěstí byla sociální práce na našem území velice dobře rozvinutá a poměrně záhy došlo k její profesionalizaci. Československo se řadilo mezi patřilo mezi nejrozvinutější státy v této oblasti.

Katolická církev byla dlouhodobě pod tlakem, na který musela reagovat. Její postoj k tehdejší situaci lze sledovat v textu *Rerum Novarum* z roku 1891. Přístup zmiňovaný v tomto textu byl ještě během existence první republiky aktuální. Katolická církev se k postupům v tomto textu zmíněným hlásí, aby nabídla svůj pohled a řešení na otázku dělníků. Nabízí se jako instituce jednající se všemi vrstvami obyvatel, která propaguje spravedlnost a chápe utrpení dělníků. Důvod takového jednání nemusel být čistě v soucitu s dělníky. Důvodem mohl být i politický tah. Dělníci totiž stále častěji upírali své naděje k socialistickým stranám, a ne k Bohu. *Rerum Novarum* (Lev XIII., 1946) zdůrazňuje právo dělníka na spravedlivou mzdu. Je velký rozdíl mezi mzdou a spravedlivou mzdou.

Za spravedlivou mzdu je označována mzda, se kterou může dělník pokojně žít. Další poznámky směřovaly k ženám a k rodině. Zde katolická církev připomíná důležitost tradiční rodiny a její přínos pro společnost. Pak se obrací dokonce i ke státu a zmiňuje, jakou roli by v životech lidí měl mít stát. Dovolává se spravedlnosti ze strany států v řešení sociálních otázek. Domnívá se, že lze dosáhnout blaha zároveň pro jednotlivce, tak pro celek a spatřuje v tom cíl konání státníků. Zejména však opět je zmiňována dělnická třída, jako třída nejpočetnější. Zvláštní je, že katolická církev řekla, jak by měly fungovat státy (Lev XIII., 1946).

I přes tyto snahy církve se přímý vliv katolické církve na sociální práci zmenšoval. Katolická církev již nedisponovala dostatečnou politickou mocí pro samostatné uplatňování všeho, co se v *Rerum Novarum* psalo. Čím dál tím více sociální práce prováděl stát. Pomoc ze strany církve stále byla dostupná, ale úloha státu se v této oblasti stávala čím dál tím důležitější. Ztráta vlivu církve ovšem vůbec neznamená ztrátu vlivu víry na sociální práci. Alice Masaryková byla křesťanka a její život i dílo to reflektuje (Skovajsa, 2010, s. 54). Dokonce stála za počátkem křesťanského hnutí pro mládež YMCA v Československu. Křesťanství tedy doopravdy nikdy nezačalo sociální práci opouštět a provázelo ji i dobou první republiky.

5.2 Terénní sociální práce

Díky Alici Masarykové, která o založení vzdělávacího ústavu pro profesionální sociální pracovníce uvažovala již ke konci monarchie, a práci mnohých dalších odborníků vznikla škola rozvíjející terénní sociální práci. V této době tedy lze mluvit o profesionálních sociálních pracovnících s adekvátním vzděláním. Z celosvětového hlediska byla taková sociální práce velice pokroková. Sociální pracovníci se začali zabývat častěji potížemi klientů v jejich přirozeném prostředí. Sociální práce od první republiky řešila nejen materiální stránku potíží klientů, ale začíná přistupovat i na možné osobnostní limity, ať již vrozené nebo způsobené v době jejich života. Zejména zásluhou Marie Krakešové, která se zabývala výzkumem praxe sociální práce, bylo prokázáno, že jako efektivní pomoc dlouhodobého ne-li trvalého charakteru je aplikace pouze materiální pomoci zcela nedostačující. (Krakešová, Kodymová, Brnula.2018, s. 91-99).

V tomto období působily sociální pracovníce působily v péči o rodiny a jednotlivce; chudinské péči (obce, okresy); sociální a právní ochraně mládeže; ústavní péči; rekreační péči; tzv. sociální první pomoci; v sociálních poradnách, vystěhovaleckých

stanicích stanice, noclehárnách, zaopatřovacích ústavech, přechodných útulcích, nádražních misích; poradenství pro volbu povolání, poradenstvím osvětovým a sociálně-zdravotním. Terénní péči se věnovaly zejména v oblasti péče o rodinu a děti, protituberkulózním poradenství, nemocniční sociální práci a při psychiatrických ambulatoriích. (Kodymová, 2013, s. 29). Tím však rozvoj terénní sociální práce v Československu nekončil. Vznikla u nás i ošetrovatelská sociální služba, která zajišťovala nejen sociální, ale i zdravotní potřeby klientů. Podrobně se cílovými skupinami tehdejší sociální práce zabývá Berta Mildová-Bílková, která se sociální práci věnovala v Církvi československé husitské. Bohužel její díla jsou v dnešní době obtížně dostupná. Stránka Diakonie Církve československé husitské zmiňuje, že byly pořádány letní tábory pro chudé děti, vánoční nadílky, výlety, bazary, sbírky, či divadelní představení. Sociální práce Československé církve husitské byla zaměřena hlavně na děti a mládež (Historie, 2011).

5.3 Supervize

I přes rapidní profesionalizaci sociální práce nebyla za první republiky supervize obvyklou praxí. Ale sociální pracovnice své případy mezi sebou prokazatelně konzultovaly a studentky sdílely své zkušenosti z praxí na praktických pracovištích i školách. Zde lze hledat předchůdce supervize, ale stále se nejedená o cílenou profesionální supervizi tak, jak ji známe dnes. Ale zpověď jako předchůdce supervize přetrvávala a nadále poskytovala možnost i pomáhajícím profesím promluvit si s jiným profesionálem. I přes návrat protestantských vyznání přetrvával v našich zemích katolický způsob zpovědi.

5.4 Životní úroveň pečujících

I když se sociální práce začala profesionalizovat, nebyla příliš dobře placená. Zde se dá pozorovat vliv křesťanství na sociální práci, protože charita byla brána po celou historii jako dobrý skutek a dobrodinci nebyli lidé, kteří by za své činy byli placeni. Takové chápání znesnadňovalo jak profesionalizaci sociální práce, tak to škodilo i životní úrovni pečujících.

Dobrou životní úroveň často měli dobrodinci, kteří se na poměry pečujících osob měli dobře. Stát na dobročinné spolky přispíval minimálně, a tak bylo nutné mít vlastní zdroj příjmů. Spolky byly často závislé na darech veřejnosti. Bez nich často nebyl provoz možný.

Zvláštní skupinu mezi pečujícími pak tvořily ženy střední třídy, které se nepotřebovaly příliš zaměřovat na výdělečnost takové práce. Byly totiž zabezpečeny svými manžely. Chudé ženy měly mnohem větší potíže s náklady na živobytí, protože sociální práce byla sice již chápána jako ženská profese, ale jako taková nemusí být tolik placena i proto, že ženy měly být v tehdejší společnosti spíše zabezpečené svými manžely. Proto by nejlépe měla být vykonávána z čistoty srdce, a ne jako práce, za kterou by měla být požadována mzda.

5.5 Profesionalizace sociální práce

Během první republiky začala být sociální práce profesí v pravém slova smyslu. Bylo možné studovat sociální práci na rozvíjejících se školách. Přes veškeré snahy konce dvacátých a počátku třicátých let se podařilo oddělit sociální a zdravotní (ošetřovatelské) vzdělávání jen dočasně. Až do roku 1945 nesly školy prvky původní podoby, tak jak ji Alice Masaryková poznala na své cestě po Americe. Stejně tak jako vliv činnosti Československého červeného kříže. Zdravotnické tendence lze sledovat například při důrazu na ošetřovatelskou sociální službu, aby byla dostupnější i zdravotnická pomoc přímo v domácnosti vedle práce sociální. Původně ani zákony nemluvily o sociální práci, ale nazývaly tuto činnost jinými způsoby. Profesionalizace šla ale mílovými kroky dopředu a předběhla zákony. Odborná literatura zmiňuje sociální práci dříve než zákony. Rozvoj a profesionalizaci oboru významně podpořily vznikající stavovské profesní spolky, jejichž zájmem bylo etablování a rozvoj profese, škol, osvěta, ale i péče a podpora sociálních pracovníků. (Kodymová, 2013, s. 29)

6 Nacistická okupace

Období nacistické okupace negativně ovlivnilo jak sociální práci, tak vliv víry na ni. Nacisté potřebovali národ poslušný, vychovaný jako součást Velkoněmecké říše. Proto všechny profese, které mohli, zaměřovali na upevňování své moci ve státě. Sociální práce nebyla žádnou výjimkou. Ve vedoucích pozicích v oblasti sociální péče mohli být pouze lidé, které Velkoněmecká říše považovala za spolehlivé, nebo alespoň neohrožující (Kodymová 2013, s. 82-84). Tím sociální práce přicházela o schopné odborníky, které v mnohých organizacích realizujících sociální práci nahrazovali méně a nebylo výjimkou, že nijak, zkušené pracovníci v oblasti sociální péče, za to loajální vůči Velkoněmecké říši. I když nadále bylo možné sociální práci studovat – tentokrát se projevila jako výhoda ošetřovatelská součást vzdělání, pro kterou v době války nebylo výhodné školu uzavřít zrušit – byla snaha alespoň její cíle podřídít cílům ideologickým.

Situace uvnitř protektorátu nebyla sociálně neúnosnou pro veškeré vrstvy obyvatelstva. Dělníci byli dobře placeni a měli dokonce možnost využívat rekreačních pobytů, skutečnou snahou však bylo posílení efektivity zbrojního průmyslu. Ani ostatní obyvatelé, kteří se nevzpěchovali nacistické ideologii a neprovinili se spoluprací či příbuzenstvím s nepřáteli říše nebyli přímo pronásledováni. Pronásledovanými se však stali jedinci, kteří v dikci nacistické ideologie byli zátěží nově formované Říše. Byli to jedinci vykazující znaky „asociálního chování“, kteří byli již zpočátku za pomoci policejních seznamů i seznamů podpor vznikajících v době předválečné odesílání do pracovních, resp. likvidačních táborů. K naprostému vyhlazení byli určeni Romové jako nepřizpůsobiví, odporující nacistickým ideálům a tzv. nepřevychovatelní. Stejný osud byl určen Židům, kteří byli považováni za nepřátelský národ. Pro židovské obyvatelstvo žádná sociální podpora neexistovala. Židé byli spojováni s kapitalismem a všemi jeho útrapami. Nacisté chtěli útrapy kapitalismu odstranit odstraněním Židů (Moravec, 1943). Ve výsledku měl být celý český národ měl být z části poněmčen a zbytek vyhlazen či vystěhován na východ. Němci považovali toto území za součást Velkoněmecké říše, a tak zde rozvíjeli infrastrukturu a válečnou výrobu. Čeští nacisté dávali velký důraz na národní jednotu, spolupráci s Velkoněmeckou říší a vlastenectví. Nacionálně socialistická revoluce byla vnímána jako nový světový řád, který zbaví svět všech neduhů, které mu způsobila židokapitalistická společnost i sovětský socialismus, který byl vnímán jako pokřivený. České nacisty k této ideologii přitahovala vidina jednotné, silné Evropy, na které se může

český národ podílet. Vnímali naše území jako historickou součást Velkoněmecké říše a tvrdili, že s Němci mají Češi více společného než s ostatními Slovany, kteří byli dle nacistů méněcennou rasou (Moravec 1943, s. 5).

Církev, jako nositelé myšlenky pomoci bližnímu svému a tolerance vůči lidskému pochybení, jež je možné napravit, nebyly v protektorátu v souladu s nacistickým smýšlením. Kněží, řeholníci a jeptišky umučení v době nacistické okupace mají dokonce vlastní památník na hřbitově na Vyšehradě. Z toho je patrné, že ani katolická církev nebyla ušetřena zásahů ze strany nacistů. Je to logické, protože již před tím, než se Adolf Hitler chopil moci, oslabovala katolická církev vliv nacistů v katolických regionech. Křesťanství a nacismus byli tedy od počátku v rozporu a bylo jasné, že jejich hodnoty se vzájemně vylučují.

6.1 Způsoby a příčiny pomoci

Za nacistické okupace je zřetelně identifikovatelná snaha vtisknout sociální práci nové cíle a způsoby jejich dosažení. Příčiny pomoci už nebyly v soucitu a motivaci pomoci bližnímu. Hlavním cílem měla být převýchova k životu prospěšnému potřebám celku.

Charita měla nové směry. Nacisté potřebovali podporovat své vojáky na frontě, a tak dělali i mezi Čechy sbírky zimního oblečení pro vojáky (Moravec, 1943, s. 24). Vojáci se vlastně stali cílovou skupinou. V celé říši byli vyzdvihováni, ale nedostatek zimního oblečení na východní frontě vyžadoval odpověď ze strany civilistů.

Vnímání mládeže se také změnilo. Hlavním cílem výchovy bylo, aby nová mládež byla věrná Velkoněmecké říši a uvědomovala si, že pouze v rámci Velkoněmecké říše má český národ šanci na život (Moravec, 1943, s. 5). Celý stát živil vojáky a pomáhal jejich snahám. Mládež nebyla výjimkou. Nacisté volali po národní jednotě s Velkoněmeckou říší. U mladých Čechů, kteří nemohli být povoláni do vojenské služby, byla nejdůležitější práce pro Velkoněmeckou říši a uznávána byla zejména práce manuální. Jako fyzická námaha byla uznávána zejména práce.

Křesťanská idea ze sociální práce ustupovala a snaha jí podřídít nacistické ideologii byla více než zřetelnou. Je však nutné rozdělit dva proudy rozvoje. Jeden přímo modelovaný snahami vytvořit z prvků původní sociální práce činnost vyhovující nacistickým cílům. Ta je definována a realizována kupř. v sociální péči o mládež realizované Kuratoriem pro mládež pod vedením Emanuela Moravce tehdejšího ministra školství a osvěty a propagátora nacismu. Zde je pro potřeby rozvoje odmítnuta podoba

sociální práce definovaná jako činnost, motivována láskou k bližnímu, kterou zdědila sociální práce od křesťanství. Za tímto účelem byla založena i škola umožňující kurzy sociální práce vyhovující nacistické propagandě. V jejím duchu již: „Sociální práce Kuratoria není založena na soucitu a dobročinnosti sentimentálních srdcí, ale je založena na právu a povinnosti pospolitosti ...“ „Socialismus neznamena udílet milost, ale obnovit právo“, jak konstatoval ve svém projevu k budoucím sociálním pracovníkům dr. Teuner (Lidové noviny, 12.1.1944: 2 in: Kodymová, 2016: 95).

Absence křesťanských hodnot je v dobách protektorátu zjevná, sociální práce zdánlivě určena pro všechny, ale mimo pomoci jedincům a rodinám s uznanou potřebou péče má za cíl i podporu nacistické ideologie (Moravec, 1943, s. 223). Nacistická ideologie se tedy snažila přerušit původní proud rozvoje sociální práce jdoucí historicky v křesťanských stopách. Dávala sociální práci pouze směr silně spjatý s vládní ideologií. Místo služebníka lidu z ní dělala služebníka státu. Druhým proudem byla sociální práce dosud realizovaná původními sociálními pracovníky, které se naopak snažily podporovat všechny potřebné bez rozdílu. Tomu také odpovídalo riziko, kdy některé z nich byly souzeny za napomáhání rodinám a dětem nepřátel říše. V oblastech, které neprostupovala nacistická ideologie a zájmy Říše natolik zřetelně se více méně sociálním pracovníkům dařila snaha udržet původní myšlenku a principy profese. Také církve i nadále provozovaly v možné míře svoji charitativní činnost, která byla pojetí sociální práce organizované Kuratoriem vzdálena, protože nebyla i přes vysokou státní kontrolu tolik ovlivněna nacistickou ideologií. Jedním z hlavních cílů v Protektorátu bylo převedení sociální péče a práce pod kontrolu státu. Cílem církevní sociální práce byla i za okupace pomoc bližním bez vazby na státní ideologii.

6.2 Terénní sociální práce

Škola zdravotní a sociální péče, která zůstala během okupace otevřená, se zaměřovala právě na terénní sociální práci. V terénu se tedy i nadále objevovaly nové vyškolené sociální pracovníce. (Kodymová, 2013, s. 82-84). Ani sociálním pracovníkům v terénu se nevyhnul neblahý efekt přesvědčení nacistů, že pomoc má přicházet hlavně z občanské iniciativy, a ne přes placenou státní službu. Nacisté takové služby vnímali jako něco, co občanskou iniciativu zabíjí. Tvrdili, že se tak ničí živost a sounáležitost národa. V Nové Evropě, kterou nacisté chtěli vybudovat, se postupně měl pro terénní sociální práci

vytrácet prostor. Měla ji začít nahrazovat pomoc, kterou by si lidé poskytovali dobrovolně navzájem, ze solidarity a povinnosti k národu (Moravec, 1943, s. 286-293).

6.3 Supervize

Za nacistické okupace se v sociální práci mnohé změnilo, profesionální supervize i nadále chyběla, ale konzultace mezi kolegy byly i nadále běžnou praxí.

I během okupace měla křesťanská zpověď podobu, která umožňovala pomáhajícím profesím konzultovat své potíže s někým, kdo by mohl jejich potíží rozumět. Ve dvacátém století již ale existovali odborníci, kteří ve specializaci na sociální práci byli mnohem pokročilejší než kněží. Nadále křesťanská charita zůstávala důležitou a dobře organizovanou. Na teologických fakultách se již dlouho vyučovala pastorační práce, a tak péče ze strany pastorů byla profesionální. Přes to vše musím podtrhnout, že je rozdíl mezi pastorem a sociálním pracovníkem. Některé činnosti pastorů by bylo možné označit jako praktická teologie, která má v sociální práci svou relevanci, ale stále se jedná o pastorační službu (Matoušek, 2013, s. 147-148). Křesťanské organizace měly oproti těm státním výhodu v možnosti zpovědi, či rozhovoru s duchovním v době, kdy ještě supervize pro státní sociální pracovníky nebyla povinná. Kvůli přístupu pastorů k pomáhajícím pracovníkům ovšem můžeme vidět směr, kterým se sociální práce vydala později v supervizi.

6.4 Životní úroveň pečujících

Sociální pracovnice v této době opakovaně žádaly o úpravu platů, ale za celou dobu okupace se jejich podmínky nezlepšily. Dokonce i Svaz spolků sociálních pracovníků měl finanční potíže a sociální pracovnice nebyly státem příliš dobře ohodnoceny penězi. Profesní spolek vydal během válečných let vydal z podpůrného fondu spolku mnoho půjček, příspěvků a darů“. (Kodymová, 2016:95). Životní úroveň sociálních pracovníků reflektovala fakt, že nacistický režim nepodporoval sociální práci ve formě, kterou jí daly Alice Masaryková, Marie Krakešová či Věra Vostřebalová a mnohé další v období první republiky, jejíž systém byl označen kupř. Moravcem (1943) za židokapitalistický.

6.5 Profesionalizace sociální práce

V tomto období mnohé vedoucí pracovníky určovala ne schopnost, ale ideologická loajalita k Velkoněmecké říši a myšlenky Nové Evropy. Nepohodlní sociální pracovníci byli rychle nahrazováni. Mnozí emigrovali, či skončili ve vyhlazovacích táborech. I zde je nutné říct, že se nacisté chovali v silném rozporu s křesťanskými hodnotami. Lidé si pro ně nebyli rovni ani před zákonem, ani v pracovních možnostech. Přednost měl vždy ten, kdo byl ochotný podporovat německou armádu a nacistickou ideologii.

„Nestálou situaci řešil silný profesní spolek českých sociálních pracovníků, který podporoval nejen své členky, ale přidružil i dobrovolné sociální pracovníce, (kterým osnovy spolku neumožňovaly řádné členství), aby mohly využívat podporu a ochranu stejně jako řádné členky. Po celou dobu války neustoupil ze snahy nejen zachránit, ale pokud možno i plynule rozvíjet profesi“. (Kodymová, 2016: 95).

Jednou z myšlenek nacismu bylo i obnovení charity skrz občanskou a vlasteneckou sounáležitost. Nacisté tvrdili, že židokapitalistický systém byl založen na egoismu a obdivu egoismu. Stát dle této ideologie neměl příliš zasahovat do sociální sféry a lidé měli svou solidaritou společně přiložit ruku k dílu (Moravec, 1943, s. 286-293). Tím nacismus působil přímo proti profesionalizaci, ale ne proti realizaci sociální práce jako takové. Lidé měli charitu brát jako povinnost z lásky k národu a Velkoněmecké říši. Z těchto informací je tedy zřejmé, že sociální práce původní podoby nebyla pro protektorát prioritou.

7 Sociální práce za socialismu

Po krátké snaze o návrat k původní podobě sociální práce v letech 1945-1947, nastal opětovný obrat. Komunisté byli toho přesvědčení, že sociální problémy jsou následkem působení kapitalismu. S jimi očekáváním nástupu komunismu, dosahovaným předstupněm státního socialismu, měly skončit veškeré sociální potíže, ale to se nikdy nestalo. Tento fakt však byl po celou dobu různými argumenty zastírán. Na IX. sjezdu KSČ došli komunisté k závěru, že je sociální práce pro společnost zbytečná. Znárodněny byly i veškeré budovy sloužící k zajištění církevní sociální péče. Zpočátku byl tedy postoj vůči sociální práci z ideologických důvodů nepřátelský. S postupem času se ale ukázalo, že sociální potíže s příchodem socialismu nezmizely a je potřeba je řešit pomocí profesionálních sociálních pracovníků. Na XII. sjezdu KSČ už byla sociální práce vnímána jako potřebná součást reformy sociálního státu.

Jednou z nejvýraznějších částí obratu v přístupu k sociální práci byl přístup ke vzdělávání sociálních pracovníků. Sociální práce byla učena mimo univerzity. Po roce 1968 dochází k obnově sociální práce jako vědního oboru. K této proměně vedl takzvaný „socialismus s lidskou tváří“. Přístup k sociálním potížím společnosti byl otevřenější a bylo možné i kritizovat chyby v sociální politice. Byla vyvíjena řešení na základě sociologických výzkumů (Matoušek, 2012, s. 140-147). Akční program KSČ byl plánován tak, aby bylo možné změny v sociální politice uskutečnit. Dokonce měla být sociální práce vrácena na univerzity díky argumentaci sociálních pracovníků, které poukazyvaly na to, že vysokoškolsky vzdělaní sociální pracovníci v praxi chybějí. Projekt byl připraven, ale bohužel se ho nepodařilo zrealizovat. Úspěchu bylo dosaženo, až pro školní rok 1989/1990, ačkoliv zaměření pod obry Výchova a vzdělávání bylo zaměřeno na sociální práci již nabízeno o několik let dříve. Můžeme z tohoto posunu vysledovat, že komunisté si začali uvědomovat důležitost sociální práce, ale myšlenku vysoké školy sociální práce zrealizovali až v samém závěru svého působení.

Vliv katolické církve se i nadále zmenšoval. Katolická církev byla častým terčem komunistické propagandy. Víra byla komunisty považována za iracionální a společností škodlivou. Nepřátelství komunistů vůči katolické církvi bylo značné, stejně jako původní podoba sociální práce, tak i církev byla viněna z toho, že je nositelem „zpátečnických“ buržoazních hodnot, které neumožňují, přímo znemožňují, rozvoj společensky žádoucích hodnot v beztřídní společnosti pod vedením dělnické třídy a naplňování jejích zájmů.

viditelné například při vyšetřování faráře Toufara. V Číhošti, kde tento farář působil, se během bohoslužby naklonil kříž na oltáři a jeho pohyb věřící zaznamenali. Událost se brzy stala známou a nešlo skrývat, že chybí vysvětlení pro to, co se stalo. Do Číhoště se začali sjíždět lidé i zdaleka. Komunisté považovali náboženství za opium lidstva a nebylo přijatelné, aby cokoliv bylo vysvětlováno jako zázrak. Aby komunisté odvrátili pozornost od události, která vypadala jako zázrak a mohla upevňovat víru v Boha a křesťanské hodnoty, faráře Josefa Toufara odvezli k výslechům, ve snaze získat přiznání, že s křížem sám manipuloval. Již během výslechů jej však umučili a označili za podvodníka. Potlačením vlivu katolické církve se zmenšovala i její charitativní činnost. Komunisté zabavovali církevní majetek a kněží pro ně byli zbytečnými šířiteli přežití ideologie. Stát zasahoval do obsazování církevních funkcí, tlačil církev z veřejnosti, rušil řády i řeholní kongregace. Katolické snahy v sociální práci byly pak státu trnem v oku. Zaprvé byly provozovány s náboženskou myšlenkou a za druhé reagovaly na potíže, které komunisté tvrdili, že v jejich novém systému nebudou. Větší rozpor s komunistickým režimem je těžko představitelný. Komunisté proto vynaložili mnoho prostředků, aby katolickou církev zdiskreditovali a ukazovali v ní vnitřního nepřítel, kterého v něm spatřovala komunistická ideologie. Komunisté potřebovali změnit celkové myšlení lidí, které bylo silně ovlivněno životem v křesťanské společnosti. Vliv křesťanství byl výrazný ve fungování rodiny, kterou komunisté potřebovali změnit tak, aby podporovala jejich ideologii a ne křesťanství. Proto se rušily klíčové křesťanské rituály jako jsou svatby, či křtiny. Dokonce se snažili přepisovat dějiny tak, aby v nich podtrhli veškeré negativní působení katolické církve na našem území a pozitivní dílo katolíků zmizelo z povědomí veřejnosti. Bůh byl v pohádkách představován jako pohádková bytost. Jako „dědeček na mráčku“, který se neslučoval s moderním vnímáním světa. Zdiskreditována byla tedy jak katolická církev, tak Bůh samotný. Katolík byl v socialistickém Československu občanem druhé kategorie. I věřící byli totiž v běžném životě znevýhodňováni. Být katolíkem znamenalo mít například menší přístup k vyššímu vzdělání.

7.1 Způsoby a příčiny pomoci

Jelikož komunisté chtěli vyvrátit křesťanské hodnoty, na kterých byla sociální práce do této doby postavená, museli tyto hodnoty adekvátně nahradit. Komunisté nahradili křesťanské hodnoty systémem, kde hlavní byla loajalita vůči straně a budovatelské filozofii socialismu. Každý měl povinnost se na práci podílet. Pracovní

povinnost neměli pouze děti, studenti, nemocní, invalidé a senioři. Na druhou stranu stát zajišťoval bezplatnou lékařskou a sociální péči. Sociální práce se, a to i na základě nedokončených reforem z období tzv. Pražského jara, začala rozvíjet. Ne náhodou se o toto opět zapříčinila silná soudržnost představitelů profese sociální práce a jejich sdružení nejdříve pod krátkce trvající obnovenou Společností sociálních pracovníků a později její náhradou redukovanou jako Sekce pod sdružením zdravotních sester. Realizace sociální práce probíhala v rámci postupně rozšiřovaných služeb,

Ještě počátkem padesátých let církve akceptují postátnění sociální péče, a domnívají se, že sociální práce jimi vykonávána bude něčím jako doplňkem pro ty, na které státní péče z jakéhokoliv důvodu nedosáhne. Zmiňována je zejména péče o osamělé seniory. Ačkoliv v průběhu času přeci jen byla v limitované podobě minimalizovaná část sociální práce církví státem přehlížena (kupř. pečovatelská služba), tedy ani podporována ani přímo zakázána, k původní podobě se za celé období let 1948-1989 nevrátila. Jakékoliv náboženské cítění bylo považováno za iracionální a nežádoucí. Křesťanský vliv byl co nejvíce potlačen. Církve nesměly sociální práci oficiálně provozovat. Sociální práce měla totiž mimo jiné vychovávat nové občany státu a těmi neměli být křesťané.

7.2 Terénní sociální práce

Terénní sociální práce prošla výraznými změnami a nadále se rozvíjela. Pro sociální práci za socialismu byly spíš typické instituce než rozsáhlá terénní práce. Sociální práce v socialistickém Československu by šla rozdělit Špiláčková (2016) do následujících uskupení cílových skupin: péče o staré občany, péče o občany se změněnou pracovní schopností, péče o děti, mládež a rodinu, péče společensky nepřizpůsobivé občany (osoby po výkonu trestu, osoby bez přístřeší, osoby propuštěné z protialkoholní léčby) a péče o občany cikánského původu.

Práce se všemi těmito skupinami měla svá specifika, a to i v míře potřeby terénní práce. V socialistickém Československu byla rozšířená práce v institucích, ale terénní práce se nadále v některých oblastech realizovala a později i rozšiřovala.

Terénní práce měla rozličné podoby a byla realizována při sociální práci se kupř. u seniory, občany se změněnou pracovní schopností, v péči o děti, mládež a rodinu, péči o společensky nepřizpůsobivé občany i péči o občany cikánského původu

Církevní pomoc nevymizela kompletně, ale řeholní život nebyl režimem podporován. Mužské řády byly úplně zrušeny a jejich příslušníci internováni v rámci Akce

K. Nemohly se tedy na církevní pomoci podílet. Řádové sestry byly hromadně přesouvány z původních klášterů a působišť a měly být přesvědčeny o návratu do civilního života. Stát jim určoval, kde mají pracovat. Pro církevní sociální práci je důležité, že řádové sestry i přes veškerý nátlak neztratily své přesvědčení, a i nadále se věnovaly pečovatelskému, pomoci v nemocnicích a práci s handicapovanými (Vlček, 2005, s. 403).

7.3 Supervize

Profesionální supervize byla za socialismu ve svých začátcích. Roku 1981 začala probíhat supervize pomocí takzvaných balintovských skupin. Tehdy byly zařazeny do vzdělávání v SURu. Výcvik již v této počáteční části zahrnoval teorii, praxi i sebezkušenost supervize, což bylo klíčové pro budoucí rozvoj supervize. Balintovské skupiny byly později zahrnuty do psychoterapeutického výcviku. Balintovské skupiny byly formou supervize, která nakonec přežila i rok 1989 a staly se významným krokem k většímu rozvoji supervize na našem území. Supervize sice nebyly realizovány, ale v odborných člancích psaných sociálními pracovníky se již o nich zmínky objevují.

7.4 Životní úroveň pečujících

Sociální práce i nadále zůstala profesí s malým platem, a to i když se začali sociálními pracovníky stávat muži. Již jsem zmiňoval, že vlivem křesťanství bylo na sociální práci nahlíženo jako na něco bohulibého, co by měl jedinec vykonávat dobrovolně, a ne za mzdu. Jelikož církve neměly na sociální práci za socialismu vliv, z povědomí veřejnosti zmizelo, že by sociální práce byla činností, která se má vykonávat jako dobrovolnická činnost. Mzda za práci pro stát byla samozřejmostí. I tak ale mzdy zůstaly nízké.

7.5 Profesionalizace sociální práce

Za socialismu byla odluka církví od státu úplná. Církve neměly žádný mocenský vliv. Bohužel stát měl obrovský vliv na církve a choval se k nim nepřátelsky. Protože bylo náboženství vyloučeno z péče o občany, církve v této době nemohly mít vliv na profesionalizaci sociální práce. Počátek vlády komunistů paralyzoval sociální práci kvůli jejímu praktickému zrušení. Byla zrušena Organizace sociálních pracovníků i vysokoškolské

vzdělání v tomto oboru. Naštěstí se sociální práce za socialismu vrátila, jelikož se ukázalo, že je nepostradatelná.

Socialismus sice z počátku znamenal významný krok zpět v sociální práci. Tento trend se změnil až po smrti Stalina, kdy Sovětský svaz přiznal, že socialismem nelze odstranit patologické jevy ze společnosti. V Československu obrovský posun kupředu nastal, když se komunisté pokoušeli vybudovat socialismus s lidskou tvář. Bylo možné otevřeně kritizovat státní sociální politiku a tento postoj pomohl i k profesionalizaci sociální práce. Byl obnoven spolek pro sociální pracovníce a politická situace v Československu nahrávala i obnovení vysokoškolského vzdělání pro sociální pracovníky.

Okupace Československa vojsky Varšavské smlouvy zastavila možnosti dané politikou socialismu s lidskou tvář. Nová organizace sociálních pracovníků musela být rozpuštěna, protože byla vnímána jako nežádoucí a politicky nevhodná. Vznikla další organizace pro sociální pracovníky a tentokrát byla začleněna pod organizaci pro zdravotní sestry. Sociální pracovníci se tedy mohli opět sdružovat, ale pouze pod organizací, která spadala pod jinou organizaci. Výhodné to bylo proto, že zdravotní sestry nebyly vnímány ideologicky negativně jako sociální pracovníci. Normalizace sice ochromila reformami původně nastavený nový vývoj sociální práce, a formulované výzvy pro změny v její realizaci vůči jednotlivým cílovým skupinám, ale nezastavila ho zcela.

8 Sociální práce ve 21.století

V současnosti se sociální práce začala vracet na našem území k podobě budované za první republiky. Sociální pracovníci jsou školenými odborníky na své cílové skupiny bez výrazného vlivu ideologie, jak tomu bylo za totalitních režimů.

Po Sametové revoluci se vliv církví v sociální práci znovu silně projevuje. Zejména se vrátila církevní charitativní činnost. Samotné vnímání sociální práce má ve 21.století opět povahu pomoci bez vnucované role přispívat k plošné disciplinaci obyvatelstva, která byla vyvíjena oběma totalitními režimy. Důležitá je též přímo sociální práce, kterou vykonávají křesťanské organizace. Křesťanské organizace se mohly zaměřit na sociální práci od roku 1989. Do té doby měly takovou činnost zakázanou. Náboženství se vrátilo z kostelů do každodenního života věřících. Křesťanské organizace pracují na křesťanských principech, ale často ani nevyžadují, aby jejich zaměstnanci byli věřící. I v těchto organizacích se tedy dá sledovat trend, kdy jsou křesťanské hodnoty aplikovány bez křesťanské náboženské praxe.

8.1 Způsoby a příčiny pomoci

Sociální práce opět je i o pomoci potřebným a soucitu s trpícími, což je křesťanské pojetí, které dominovalo v sociální práci většinu času její existence. Sociální práce je z drtivé většiny pomocí ze strany státu a opět i neziskového sektoru. Sociální práci v praxi se intenzivně věnují i katolická Charita či Diakonie. Mimoto křesťanské organizace přímo podporují křesťanský pohled na sociální práci. Příkladem adaptace na změny ve společnosti je praktická teologie. Jedná se o teologii, která pomáhá s praxí pastorační práce. Praktická teologie se zajímá o potíže lidí a jejich vztah k Bohu. Zachází například i s úzkostmi, výchovou, či depresí. Protože je praktická teologie pevně navázána na praxi, musí značně spolupracovat s ostatními vědními disciplínami pro co nejkomplexnější pochopení nesnází klientů. Práce, kterou pak pastor v rámci praktické teologie vykonává, se blíží ve všech aspektech sociální práci a dala by se nazvat křesťanskou odrůdou sociální práce. Klientům není poskytována pouze duchovní útěcha, ale víra je podpůrným faktorem při práci pastora. Víra dává klientům naději i povzbuzení v situacích, které se často mohou zdát bezvýchodné. Klientům i v těch nejzoufalejších situacích dává víra smysl života, protože potíže, kterými klient prochází, mohou být vnímány jako Boží zkoušky a cesta ke

spáse, kterou ho duchovní provází. Je třeba připomenout, že součástí praktické teologie jsou i znalosti obvyklé pro sociálního pracovníka. Pastor tedy není pouze teologem dávajícím naději, ale zároveň pracovníkem, který se podílí na řešení potíží s klientem.

8.2 Terénní sociální práce

Terénní sociální práce byla nejen etablovaná na úrovni státu a samosprávy, ale rozvíjela se i na nestátní úrovni. V současnosti je terénní sociální práce realizována na základě zákona č. 108/2006 Sb. o sociálních službách, a to prostřednictvím terénních forem sociálních služeb. Práce v terénu je integrální součástí sociální práce, a je jedinečná v individuálním kontaktu pracovníka s přirozeným prostředím, ve kterém se konkrétní osoby nachází. Pracuje s celým komplexem problémů klienta a motivuje ho k aktivizaci vyřešení těchto problémů v oblasti péče i jednotlivce, rodiny i celá společenství. (Pospíšil, 2017:6).

8.3 Supervize

V dnešní době je již běžnou praxí. U mnohých pozic sociálních pracovníků je dokonce povinná. Supervize pečuje o pečující. Supervizi dělají pouze profesionálové a ti musí být školení. Dokonce má supervize mezinárodně uznávané standardy stanovené mezinárodní organizací ANSE, která sdružuje národní organizace zabývající se supervizí. Supervize zažila před začátkem 21. století značný nárůst popularity po pojmenování fenoménu syndromu vyhoření (Matoušek, 2013, s. 514).

V minulých kapitolách jsem zmiňoval zpověď jako předchůdce supervize. Zpověď samozřejmě neskončila se začátkem supervize tak, jak ji známe dnes. Duchovní také prošli změnou. Zásadní změnou bylo rozšíření vzdělání duchovních o základy psychologie. Duchovní jsou tedy často profesionálnější pomocí, než se může zdát.

8.4 Životní úroveň pečujících

Sociální pracovníci i nadále nejsou příliš dobře placení. V tom lze i nadále spatřovat vliv víry na sociální práci a představ o světské dobročinnosti, která je poskytována bez nároku na odměnu. I nadále je sociální práce vnímána jako práce pro společnost potřebná, ale to se nepromítá do jejího honorování.

8.5 Profesionalizace sociální práce

V dnešní době je sociální práce jak prací laiků, tak profesionálů. Víra má značný vliv i na dnešní profesionální sociální práci, protože sociální práce je vyučována i na teologických fakultách. Mimo praktickou teologii mohou tedy studenti teologických fakult studovat i přímo sociální práci. Sociální pracovníci tam dostávají mimo jiné i základy náboženství. Tím se v sociální práci drží náboženství jako relevantní nástroj sociální práce. Jak moc je křesťanství v sociální práci dodnes relevantní, nejlépe dokazuje zájem o tuto profesi na teologických fakultách. Dalším pohledem na náboženské dědictví, které se odráží v sociální práci i společnosti celkově, je etika, kterou sociální práce používá. Při rozhodování, co může a co nemůže být stále považováno za etické, je často vidět stopa křesťanství v profesionální sociální práci. Křesťanství, které mělo vždy blízko k pomoci společnosti a zejména jejím nejslabším článkům, dodnes plní úlohu pilíře hodnot, které jsou dnešním profesionálům vlastní.

Závěr

Sociální práce má nepochybně své kořeny v křesťanské filozofii. Vliv víry na sociální práci i na chudinskou péči, která byla jejím předchůdcem, je zjevný. Víra nikdy sociální práci neopustila, ale její vliv se proměňoval. Důležitá je dynamika tohoto proměňování. Není totiž lineární. Takový vývoj naznačuje, že vliv víry nepřestává být nutně relevantní kvůli pokroku společnosti či sociální práce. Mnohem více záleží na ideologii, která ovládá stát. Rozdíl mezi pomocí v dobách zmiňovaných v této práci má totiž několik rozměrů. Dokonce i autoři se zabývali při popisu svých dob různými pohledy na společnost. Pohledy se lišily nejen od jedné doby k druhé, ale dokonce i uvnitř jedné doby nebyly názory na pomoc uniformní. Jako příklad bych rád uvedl Marxe, který situaci ve společnosti vnímá jako výsledek ekonomické situace (Marx, 1921). Popisoval, jak ekonomika ovládá společnost a vyzdvihoval sociální nespravedlnost, kterou trpěli pracující. Průmyslovou revoluci zažil ovšem i Émile Durkheim, který zkoumal, co přesně způsobuje nesnáze populace v odlišných směrech. Émile Durkheim (1951) popisoval, co a jak dle jeho zkoumání působí na míru sebevraždnosti. Pro Durkheima byla zajímavá mimo ekonomické situace i situace vztahová, či víra. Úplně odlišně pojal pohled na vnímání sociální práce v jiné době Emanuel Moravec. Moravec (1943) uvažoval nad změnami ve společnosti hlavně z ideologického hlediska a podobně také společnost ze své ministerské pozice ovlivňoval. Víra a její vliv na vývoj sociální práce není izolována od zbytku vlivů na společnost. Působení křesťanství na vývoj sociální práce bylo patrné i když se ho pokoušely různé ideologie omezit, či odstranit. Dnešní sociální práce se tak stala nevázanou na náboženství, ale stále si drží mnoho etických principů, které z křesťanství vycházejí.

Některé aspekty, sociální práce, které nyní považujeme za samozřejmé, mají základ v křesťanství. Pomoc všem bez rozdílu je křesťanskou myšlenkou. Stejně tak zpověď byla předchůdkyní supervize. Křesťanství dávalo vždy důraz na charitu i nutnost její čistoty, protože ti, kteří by tak činili pouze pro popularitu, byli v očích křesťanství pokrytci (Matouš 6, 2). Křesťanské myšlenky nakonec splynuly se samotným jádrem moderní sociální práce i po letech profesionalizace a kulturních změn.

9 Seznam použité literatury:

95 tezí Martina Luthera in: *Reformace* [online]. 2012, 1(7) [cit. 2020-05-22]. Dostupné z: <http://www.reformace.cz/reformace-c-7/95-tezi-martina-luthera>

ARNETH, Alfred von. *Geschichte Maria Theresia's*. Wien, 1879.

AUGUSTYN, Józef a Aleš OPATRŇÝ, ed. *Umění zpovídat: o svátosti smíření z pohledu různých disciplín*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2010. ISBN 978-80-7195-116-2.

DURKHEIM, Emille. *Suicide: A study in sociology*. New York: THE FREE PRESS, 1951.

FARSKÝ, Karel. *Český problém církevní*. V Praze: A. Hajn, 1919. Sbíрка časových věcí.

FUCHS, Kamil a Ján LISÝ. *Dějiny ekonomického myšlení I*. Brno: Masarykova univerzita, 2007. ISBN 978-80-210-4479-1.

HEGEL, Georg Wilhelm Friedrich, Allen W. WOOD a H. B. NISBET. *Elements of the philosophy of right*. New York: Cambridge University Press, 1991.

HISTORIE. *Diakonie Církve československé husitské* [online]. Praha: Diakonie Církve československé husitské, 2011 [cit. 2020-05-31]. Dostupné z: <https://diakonie-cssh.webnode.cz/historie/>

HNÍK, František. *Pohnutky dobročinnosti v křesťanství rozbor vztažností mezi theologií a sociální službou*. Praha: Ústřední rada církve československé, 1935.

HRUBEŠ, Josef a Eva HRUBEŠOVÁ. *Pražské domy vyprávějí--*. Ilustroval Karel STOLAR. Praha: Orion, 1996. ISBN -80-900287-9-9.

CHANDLER, George. *International and national library and information services: a review of some recent developments 1970-80*. Oxford: Pergamon Press, 1982. Recent advances in library and information services. ISBN 0-08-025793-3

CHUDINSTVÍ in: *Ottův slovník naučný. Dvanáctý díl*. Praha: J. Otto, 1897. s. 430. [cit. 2020-05-31]. Dostupné z: https://cs.wikisource.org/wiki/Ottův_slovník_naučný/Chudinství

JÍLKOVÁ, Stanislava. *Pražská arcibiskupská konsistoř v letech 1780-1790 (se zvláštním zřetelem k jejím tištěným písemnostem)*. Praha: disertační práce Univerzita Karlova, 2011.

KADERÁBEK, Josef. *Nerovný boj o víru: páni z Martinic a rekatolizace města Slaný (1600-1665)*. Praha: Univerzita Karlova, nakladatelství Karolinum, 2018. ISBN 9788024636672.

KADERÁVEK, Václav a Zdeněk TRTÍK. *Život a víra ThDr. Karla Farského*. Praha: Ústřední církevní nakladatelství, 1982.

KÁRNÍK, Zdeněk. *České země v éře První republiky (1918-1938)*. Praha: Libri, 2002. Dějiny českých zemí. ISBN 80-7277-031-4.

KELLER, Jan. *Dějiny klasické sociologie*. Vyd. 2. Praha: Sociologické nakladatelství, 2005. Studijní texty (Sociologické nakladatelství). ISBN 978-80-86429-52-6.

KODYMOVÁ, P. 2013. Historie české sociální práce v letech 1918–1948. Praha: Karolinum.

KODYMOVÁ, P. Totalitní režimy – Černý Petr pro sociální práci aneb úvahy o minulosti pro současnost i budoucnost In: BRNULA, P. LAŠTOVKOVÁ, J., ŠTYVAROVÁ, D., HIEKISCHOVÁ, M. (Eds.). *Dějiny sociální práce – souvislost minulosti a současnosti v pomoci a ve vzdělávání*. Fakulta sociálně ekonomická Univerzita J. E. Purkyně v Ústí nad Labem. 2016, s. 91-99

KRAKEŠOVÁ, Marie, Pavla KODYMOVÁ a Peter BRNULA. *Sociální kliniky: z dějin sociální práce a sociálního školství*. Praha: Univerzita Karlova, nakladatelství Karolinum, 2018. ISBN 978-80-246-4300-7.

LANDOVÁ, Tabita. *Liturgie Jednoty bratrské (1457-1620)*. Červený Kostelec: Pavel Mervart, 2014. ISBN 978-80-7465-079-6.

LEV XIII. *Encyklika Lva XIII.: Rerum novarum o dělnické otázce*. 3. vyd. Olomouc: Dominikánská edice Krystal, 1946.

MATOUŠEK, Oldřich, KŘIŠŤAN, Alois, ed. *Encyklopedie sociální práce*. Praha: Portál, 2013. ISBN 9788026203667.

MATOUŠEK, Oldřich. *Základy sociální práce*. Vyd. 3. Praha: Portál, 2012. ISBN 978-80-262-0211-0.

MARX, Karl. *Kapitál: Kritika politické ekonomie*. V Praze: Ústřední dělnické knihkupec., nakl. a antik. Ant. Svěcený, 1921.

MORAVEC, E. 1943. *O český zítřek*. Praha: Orbis.

NEŠPOR, Zdeněk. Masaryková Alice. *Sociologická encyklopedie* [online]. Praha: Sociologický ústav AV ČR, 2017 [cit. 2020-05-31]. Dostupné z: https://encyklopedie.soc.cas.cz/w/Masarykov%C3%A1_Alice

NOVOTNÝ, Jiří a František POLÁK. *Tajné dějiny jezuitů*. Praha: Adonai, c2001. ISBN 80-86500-45-4.

Ottův slovník naučný: illustrovaná encyklopaedie obecných vědomostí. V Praze: J. Otto, 1890.

PETRBOK, Václav, ed. *Sex a tabu v české kultuře 19. století*. Praha: Academia, 1999. ISBN 80-200-0685-0.

PETERKA, Josef. *Cesta k rodinným kořenům, aneb, Praktická příručka občanské genealogie*. Praha: Libri, 2006. ISBN 80-7277-307-0.

POPE, Whitney a Nick DANIGELIS. Sociology's "One Law." *Social Forces* [online]. 1981, **60**(2) [cit. 2020-01-02]. DOI: 10.2307/2578447. ISSN 00377732. Dostupné z: <http://www.jstor.org/stable/2578447?origin=crossref>

SUCHÁNEK, Drahomír a Václav DRŠKA. *Církevní dějiny*. Praha: Grada, 2018. ISBN 978-80-247-3720-1.

POSPÍŠIL, C. V. *Teologie služby*, Kostelní Vydří 2002, 214 s. ISBN:80-7192-748-1

SKOVAJSA, Marek. *Občanský sektor: organizovaná občanská společnost v České republice*. Praha: Portál, 2010. ISBN 978-80-7367-681-0.

SUCHÁ, Ema, ed. *Kniha svornosti: symbolické, čili, vyznavačské spisy evangelických církví augsburské konfese : nové české znění podle standardní německo-latinské edice, s přihlédnutím k dosavadním převodům*. Praha: Kalich, 2006. ISBN 80-7017-026-3.

SUCHÁNEK, Drahomír a Václav DRŠKA. *Církevní dějiny*. Praha: Grada, 2018. ISBN 978-80-247-3720-1.

ŠPILÁČKOVÁ, Marie. *Česká sociální práce v letech 1968-1989: rozvedeno na příkladu Ostravy*. Ostrava: Ostravská univerzita v Ostravě, 2016. ISBN 978-80-7464-838-0.

VESELÁ, Zdenka. *Vývoj české školy a učitelského vzdělání*. Brno: Masarykova univerzita, [1992].

VLČEK, Vojtěch. *Ženské řehole za komunismu (1948-1989): sborník příspěvků z konference pořádané Konferencí vyšších představených ženských řeholí v ČR a Českou křesťanskou akademií dne 1. října 2003 v kostele sv. Voršily v Praze*. Olomouc: MCM, 2005. ISBN 80-7266-195-7.

WEBER, Max. *The Protestant ethic and the spirit of capitalism*. 3rd impression. Přeložil Talcott PARSONS. New York: Soribner's Sons, 1950.

WHEEN, Francis. *Marxův Kapitál: biografie*. Praha: Beta, 2007. Knihy, které otřásly světem. ISBN 978-80-7306-315-3.